KNJGA XXVI. U ZAGREBU, SVIBANJ 1913.

SRGJAN TUCIĆ

GOLGOTA

DRAMA U TRI ČINA

DRUŠTVO HRV. KNJIŽEVNIKA

izdalo je za godinu 1909.:

1. ŠIMUNOVIĆ: Mrkodol.
2. DOMJANIĆ: Pjesme.
3. NEHAJEV: Bijeg (roman).
4. TURIĆ: Igra životom.
5. JOS. KOZARAC: Male pripovijesti sv. I.
6. LUNAČEK: Četiri aktovke.

Za godinu 1910.:

1. A. KOVAČIĆ: Sabrane pripovijesti.
2. B. LIVADIĆ: Novele.
3. VL. NAZOR: Pjesme.
4. IVO VOJNOVIĆ: Novele.
5. FRAN HRČIĆ: Velika žrtva (drama).
6. IVAN KOZARAC: Gjuka Begović.

Za godinu 1911.:

1. MARIN BEGO: S mora. Novele.
2. MILO MISTRA: Dvije komedije.
3. VJENCESLAV NOVAK: Teški životi.
4. JOS. KOZARAC: Male pripovijesti, sv. II.
5. NIKO ANDRIJAŠEVIĆ: Pripovijesti.
5. MILAN BEGOVIĆ: Vrelo. Pjesme 1896—1911.

Svih 6 svezaka zajedno (u pretplati) stoji K 9·—. Pretplatnici „Savremenika“ 1911. plaćaju za svih 6 svezaka (osim za prvo kolo) sniženu cijenu od . . . . K 6·—.

Sušak, 2. prosinca 1918.

Mirko Prestini

SAVREMENI HRVATSKI PISCI

REĐOVITA IZDANJA DRUŠTVA HRVATSKIH KNJIŽEVNIKA / KNJIGA DVADESET I ŠESTA / SRGJAN TUCIĆ: GOLGOTA / NAKLADA DRUŠTVA HRVATSKIH KNJIŽEVNIKA / TISAK DIONIČKE TISKARE U ZAGREBU / KNJIŽARSKA CIJENA
:: DVIJE KRUNE ::

UREDJUJE ZA ODBOR NAKLADNOGA FONDA D. H. K. U ZAGREBU
:: JULIJE BENEŠIĆ ::
SVIBANJ 1913. ZAGREB.

SRGJAN TUCIĆ

GOLGOTA

DRAMA U TRI ČINA

ZAGREB 1913.

Prikazivanje ovoga djela na provincijalnim i putujućim pozornicama bezuvjetno zabranjeno.

Srgjan Tucić.

Prikazivanje ovoga djela na provincijalnim i putujućim pozornicama bezuvjetno zabranjeno.

Srgjan Tucić.

IVU VOJNOVIĆU

PISAC.

GOLGOTA

OSOBE:

ON
PATER MAKARIJE, prior
DEMETRIJE
APOLONIJ
SEVERIN
HILARIJE
POLIKARPIJ — redovnici
KVIRIN
ČIRIL
EUSEBIJ
BONIFACIJE
PEREGRIN, vratar samostana
ŽENA
LJUBAVNIK
SLUGA

ČIN PRVI.

Pridvorje i vrt samostana. Pridvorje nošeno je stubovljem rane renaissance, grede su na lukove, pod taracan mozaikom. U razini pridvorja vrt, prepun čempresa, naranača i ruža. Na sred vrta, licem prema pridvorju, veliki drveni križ sa razapetim Spasiteljem. Oko križa stalak za klečanje. Vrt je ogradjen poluvisokim kamenim zidom; iza njega maslinova šuma. Iz pridvorja u vrt ulazi se širokim otvorom, dočim su izmedju ostalih stupova kameni spojevi, pred kojima su postavljene stare izrezbarene drvene klupe. Desno je pridvorje zatvoreno stijenom, u kojoj su stara hrastova vrata, sa teškim željeznim kvakama i brončanim kolutima. Ova vrata vode unutarnjim odajama samostana. Nad vratima freskoslikarija, koja prikazuje Hrista, kako vodi u hram bijelog redovnika. Lijevo proteže se pridvorje iza kulisa i vodi do glavnog ulaza u samostan. U pridvorju, desno napred, starinski stalak sa otvorenim svetim pismom i lukijerna, pričvršćena s lijevu stranu stalka. Večer je. Prvi se suton spušta. U vrtu je još dosta svjetlo, pridvorje je već tamno. Iza kulisa lijevo, gdje je i samostanska crkva, čuje se molitva redovnika. Kad se zavjesa digne, pozornica je neko vrijeme prazna. Za čas umukne molitva. Velika tišina. Najednoć, daleko iz maslinove šume, dopre ženski krik, pronicav i primamljiv. Časak opet tišina, onda dolaze redovnici, mirno i bez riječi u pridvorje. Isto tako posjedaju po klupama i razmjeste se po pridvorju.

ĆIRIL

Posvema mladi redovnik, odilazi kroz desna vrata i za čas se vraća s nažigačem; zapali lukijernu. Onda mirno sjedne k drugima na jednu klupu.

MAKARIJE

Prior samostanski. Visok, suh, prosijed; tip askete. Lice mu je nepomično i strogo, glas rezak i tvrd. Sjeo je na prvu klupu kraj izlaza u vrt. Na toj klupi sjedi on sam. Pax vobiscum! Okrijepimo dušu. Na kome je red?

SEVERIN

Na Polikarpiju i Demetriju.

MAKARIJE

Polikarpiju: Dakle, sinko . . .

POLIKARPIJ

Oko trideset godina, trom, sa neizrazitim, neinteligentnim licem i vječno oborenim očima; pristupi stalku sa svetim pismom, časak lista, onda kašljucne dva tri puta i počne čitati. Glas mu je dosadan, neizrazit, ponešto nazalan, a čitanje suhoparno.

I približavahu se k njemu svi carinici i griješnici da ga čuju. — I vikahu na njega farizeji i književnici, govoreći : ovaj prima griješnike i jede s njima. — A on im kaza priču ovu govoreći: — Koji čovjek od vas, imajući sto ovaca i izgubivši jednu od njih ne ostavi devedeset i devet u pustinji i ne ide za izgubljenom dok je ne nadje? I našavši je digne je na rame svoje radujući se. I došavši kući sazove prijatelje i susjede govoreći im : radujte se sa mnom : ja nadjoh svoju ovcu izgubljenu. — Kažem vam, da će tako biti veća radost na nebu za jednoga griješnika, koji se kaje, nego li za devedeset i devet pravednika, kojima ne treba pokajanje. — I reče : jedan čovjek imaše dva sina. — I reče mladji od njih ocu : Oče! daj mi dio

od imanja što pripada meni. I otac im podijeli imanje. — I po tom do nekoliko dana pokupi mladji sin sve svoje, i ode u daljnu zemlju; i onamo prosu imanje svoje živeći besputno. — A kad potroši sve, postade velika glad u onoj zemlji, i on se nadje u nevolji. — I otišavši pribi se kod jednoga čovjeka u onoj zemlji; i on ga posla u polje da čuva svinje. — I željaše napuniti trbuh svoj roščićima koje svinje jedjahu, i nitko mu ih ne davaše. — A kad dodje k sebi, reče : koliko najamnika u oca mojega imaju hljeba i suviše, a ja umirem od gladi! — Ustat ću i idem ocu svojemu, pa ću mu reći : Oče! sagriješih nebu i tebi, — i već nijesam dostojan nazvati se sin tvoj : primi me kao jednoga od svojijeh najamnika. — I ustavši otide ocu svojemu. A kad je još podaleko bio, ugleda ga otac njegov i sažali mu se, i potrčavši zagrli ga i cjeliva ga . . .

DEMETRIJE

Oko 26 godina; lijepog uzrasta, simpatičnog lica, no upalog, blijedog, sa bolnim izrazom. Najednoć se nasmije, glasno, tvrdo i resko.

POLIKARPIJE

Prestane čitati i gleda Demetrija, glupim, zabezeknutim pogledom.

SVI REDOVNICI

S raznim izražajem, neugodno dirnuti, uskomešaju se.

MAKARIJE

Ne makne se sa svoje klupe, samo uspravi gornje tijelo; strogo: Što to znači, Demetrije?

DEMETRIJE

Kao preko volje. Ništa . . . Sjetio sam se nečega . . .

MAKARIJE

Kao gore. Dok se čita evangjelje?

DEMETRIJE

Upravo priča o izgubljenom sinu nagnula me na smijeh.

Redovnici se još jače uskomešaju, mrmljaju negodovanjem.

MAKARIJE

Ustane; strogo i srdito. Kako to govoriš, Demetrije?!

DEMETRIJE

Jer se ludjak povratio...

MAKARIJE

Strogim prijekorom. Demetrije!

REDOVNICI

Izmjenice. Aa!... Strašno!... Kako to govori?...

DEMETRIJE

Ne da se smesti uzbudjenjem redovnika. Sjećate li se moga češljugara? Moje zlatne, male ptičice? Ulovio sam ga ovdje u vrtu, jedva što mu perje probilo. Ponio sam ga gore, u moju ćeliju i — živio s njime. Da, živio, kao da mi je mladji brat ili sestrica. Pazio sam ga kao nešto dragocjeno, hranio mrvicama bijela hljeba, što sam ga kradom odnosio s vašega stola. I radovao sam se vedrom, nepomućenom srećom, gledajući kako raste, kako se razvija, kako se obavija šarenim perjem. Čitavi dan bila je moja ćelija ispunjena njegovim veselim cvrkutom, lepršanjem malih krila, vedrinom našeg prijateljstva.. Sve dok nije došao čas, kad je spoznao, da moja ćelija nije svijet, nego tamnica, da je svijet tamo vani

u vrtu, u zelenilu, u suncu, kod drugova... u slobodi!... I umuknuo je, pritajio se, a mala glavica klonula mu. Bio je slobodan, dok je prozor bio zatvoren, a kad sam otvorio prozor, — koji bi za nj bio vrata u slobodu — zarobio sam ga u krletci. Njegova tuga kosnula me. Vi ne možete znati, koliko sam ljubavi potrošio na to malo stvorenje!... Jednoga jutra, kad je sav vrt ozvanjao radosnim dozivom njegovih drugova, uzeo sam ga u ruke, otvorio prozor i bez riječi, bez pozdrava, bez oproštaja — samo čudno bolnim srcem — pustio na slobodu. Gledao sam za njim, kako najprije nespretno — kao omamljen srećom — leprša od grane do grane, kako najednoć osjeća, da to nije varka, da je to živa sloboda i kako se onda strjelovitom brzinom gubi medju krošnjama maslinove šume. Kad mi ga je nestalo ispred očiju, uhvatila me takova čežnja za njim, da sam ga glasno dozivao, molio, preklinjao da se vrati... Mala pauza. I od toga dana bilo je pusto u mojoj ćeliji...

MAKARIJE

Pa što to znači?

DEMETRIJE

U po glasa. Izgubljeni sin...

REDOVNICI

Mrmljaju.

DEMETRIJE

Ne shvaćate vi toga, nikad ne ćete razumjeti onaj čudni doziv života, koji je moga češljugara povukao u slobodu. Jednoga dana došao je opet k meni...

NEKOJI REDOVNICI

Nehotičnim zanimanjem. Aa?

DEMETRIJE

Ali ne kao izgubljeni sin iz evangjeoske priče, nego da mi se naruga... Sjeo je na granu akacije ispod moga prozora, smijao se srebrnim svojim cvrkutom i pitao me, smije li ući. Ali ušao nije. Najednoć se porugljivo nasmijao, i odlepršao u svoje zlatne daljine... *Gnjevno.* O, da je ušao!...

APOLONIJ

Vršnjak Demetrijev, ozbiljan, pronicav, simpatičan. Sve je vrijeme od početka čina stajao naslonjen o jedan stup i samo je izrazom očiju učestvovao u prizoru. Sada pristupi lagano Demetriju, položi mu ruku na rame. Da je ušao?

DEMETRIJE

Smrvio bi ga ovim svojim rukama!

APOLONIJ

Blago. Tvog dragog češljugara?

DEMETRIJE

Ludova, koji se vratio u tamnicu života!

MAKARIJE

Ne dopuštam ti ovako govoriti! Počinjaš sablazan.

KVIRIN

Osijedio sam kao sluga božji, ali ovakovih riječi nisam čuo medju samostanskim zidinama.

Eusebij

To su riječi onog svijeta, koji leži tamo, iza onog zida. *Pokaže na ogradu vrta.*

DEMETRIJE

Pristupi mu posve blizu, licem u lice, prkosno. Da, onog!

MAKARIJE

Dosta!... Polikarpije, nastavi. *Sjedne na svoje mjesto.*

DEMETRIJE

Odlučno. Ja ću čitati!

MAKARIJE

Polikarpije još nije svršio.

DEMETRIJE

Moram vas izmiriti, časna braćo. Moram vam čitati nešto, što će vas potresti; u čem ćete ne samo umom, nego i osjećajem spoznati, kako je velik — bog! *Makariju.* Dopuštaš li oče?

REDOVNICI:

Mrmljaju.

APOLONIJ

Makariju. Dopusti.

MAKARIJE

Tvrdo Čitaj!

DEMETRIJE

Pristupi stalku, lista i nadje stranicu. Evo! *Zanosno, jakim akcentom.* Ja sam ruža Saronska, ljiljan u dolu. — Što je ljiljan medju trnjem, to je draga moja medju djevojkama. *Medju redovnicima veliko, zapanjeno gibanje.* Što je jabuka medju drvetima šumskim, to je dragi moj medju momcima; žedjah hlada njezina, i sjedoh, i rod je njezin sladak grlu mojemu...

MAKARIJE

Ustane Šta to znači? Nisam li zabranio čitanje Salamuna?

DEMETRIJE

Ne osvrće se, zanosno. Uvede me u kuću gdje je gozba a zastava mu je ljubav k meni. — Potkrijepite me žbanovima, pridržite me jabukama, jer sam bolna od ljubavi . . .

MAKARIJE

Dosta !

REDOVNICI

Dosta ! . . . Prestani ! . . .

DEMETRIJE

Lijeva je ruka njegova meni pod glavom, a desnom me grli . . . Zaklinjem vas, kćeri Jerusalimske —

MAKARIJE

Pristupi mu, strogo. Zabranjujem ti dalje !

DEMETRIJE

Porugljivo. Zar te vrijedja ljepota ? !

MAKARIJE

Gnjevno. Drzniče !

DEMETRIJE

Čita dalje, jakim glasom, koji nadvisuje ogorčeno negodovanje redovnika, u kojem ne učestvuje jedino Apolonij. Zaklinjem vas, kćeri Jerusalimske, srnama i košutama poljskim, ne búdite ljubavi moje, ne búdite je, dok joj ne bude volja. — Glas dragoga mojega; evo ga, ide skačući preko gora, poskakujući preko humova. — Dragi moj je kao srna ili kao jelenče ! evo ga, stoji iza našega zida, gleda kroz prozor, viri kroz rešetku . . .

REDOVNICI

Koji vide nemoć svoga prosvjeda, okupe se oko Makarija i uzrujano s njim vijećanju.

DEMETRIJE

Nastavlja bez prekida. Progovori dragi moj i reče mi : ustani, draga moja, ljepotice moja i hodi. Jer gle, zima prodje, minuše daždi, otidoše . . . Cvijeće se vidi po zemlji, dodje vrijeme pjevanju, i glas grličin čuje se u našoj zemlji . . .

APOLONIJ

Zdvojan, pristupi Demetriju, blagim ukorom. Demetrije, brate !

MAKARIJE

Redovnicima, jakim glasom. Otidjite, braćo! Pustite me na samu s njime.

REDOVNICI

Smjesta poslušaju i odilaze desno, prijekornim pogledom na Dometrija.

DEMETRIJE

Čita dalje. Smokva je pustila zametke svoje i loza vinova ucvala miriše. Ustani, draga moja, golubice moja, i hodi . . . Golubice moja u rasjelinama kamenijem, u zaklonu vrletnom ! Daj da vidim lice tvoje, daj da čujem glas tvoj, jer je glas tvoj sladak i lice tvoje krasno . . .

MAKARIJE

Kad su svi redovnici otišli. Čitaš li meni samome ?

DEMETRIJE :

Mirno Ako te volja . . . Čita Pohvatajte nam lisice, male lisice, što kvare vinograde, jer naši vinogradi cvatu . . .

MAKARIJE

Drhće od gnjeva, no ipak se svladava. Demetrije !

DEMETRIJE

Ne čita više, nego se okrene Makariju i govori punim zanosom na izust. Moj je dragi moj i ja sam njegova, on pase medju ljiljanima . . . Dok zahladi dan i sjenke otidu, vrati se, budi kao srna, dragi moj, ili kao jelenče po gorama razdijeljenim . . .

MAKARIJE

Gnjevno. Odmetniče !

DEMETRIJE

Mirno. Sad me možeš kazniti, kako i koliko te volja.

MAKARIJE

Tvrdo. I hoću !

DEMETRIJE

Kao gore. U tvojoj sam vlasti . . . Gorko: Češljugar.

MAKARIJE.

Svladava gnjev ; dosta mirno. Što to znači, Demetrije ? Kud si ti zabludio ?

DEMETRIJE

Zar je zabluda, ako se usudjujem jedan čas onako živjeti, kao što mi srce traži ?

MAKARIJE

Onda ti je srce zabludilo.

DEMETRIJE

Nije. Samo je progledalo ; spoznalo — kao i moj češljugar — da je život vani . . . Pokazuje rukom iza zidina: tamo, u suncu i zelenilu. A ovdje je — tamnica !

MAKARIJE

Bijesno. Gjavo te opsjeo !

DEMETRIJE

Za vas je gjavo u svemu što se zove život.

MAKARIJE

Tvoj je život — Njegov !

DEMETRIJE

Usrdno : Oče Makarije, razumij : moj je život moj ! I nitko, pa ni On nema prava da mi ga otme protiv moje volje. Dao sam mu koliko sam mogao i koliko sam smio. Sve što bi preko toga dao, bila bi laž . . . zločin !

MAKARIJE

Za što si onda došao k Njemu ?

DEMETRIJE

Sažme ramenima. Što ja znam. Bio sam dijete, barem u duši i . . . čekao sam . . .

MAKARIJE

Na što ?

DEMETRIJE

Na ono, o čem sam sanjao. Na spoznanje Njegove veličine . . .

MAKARIJE

Pa ?

DEMETRIJE

Uzalud. Sve se srušilo . . . sve ono prijašnje, prošlo, a došla je spoznaja laži, ogavni osjećaj licemjerstva . . . rasap mojih snova i nada . . .

MAKARIJE

Jer nisi nikad uzdigao pogled svoj do Njega, nikad nisi svoju dušu položio u prah pred Njim, da te okrijepi, pomogne, uzdigne i — spase.

DEMETRIJE

O, jesam, ne jedamput . . . tisuć puta. Pogled moj bio je vedar, duša moja čista kao u djeteta, ali . .. On me nije razumio !

MAKARIJE

Preneražen tolikom smjelosti : Demetrije !

DEMETRIJE

Nije znao, ili ako hoćeš : nije htio da izravna borbu u mojoj duši, da mi pokaže put — k sebi. A ja sam čeznuo za njim, tražio sam ga, upirao se o njegovu nauku i htio sam biti Njegov. Ali On nije htio biti moj i pustio je, da želja za životom prevlada, da mi otme Njega i da me baci u ovu groznicu čežnje, iz koje više nema izlaza i koja je napokon pobijedila — Njega ! Danas sam ja njegov — protivnik !

MAKARIJE

Pokrije rukama lice : Nesretniče ! . . . Užasno ! Znaš li, da će te on prokleti !

DEMETRIJE

Tvrdim, prkosnim smijehom : Neka ! Ako smije !

MAKARIJE

Poludio si !

DEMETRIJE

Ako je ovo, što u meni gori, ludost, onda blago meni. Finom ironijom : Nisi li i ti jednom bio tako lud?

MAKARIJE

Opet gnjevno : Kako se usudjuješ ? !

DEMETRIJE

Ako si čovjek, onda si jednom i ti osjetio taj razorni požar u sebi, taj svemoćni krik za životom, koji je mene nagnao, da u jednom času čežnje zapjevam pjesmu nad pjesmama, da u plamenu Salamunovih stihova bar za jedan tren izgorim veliki vapaj moje duše i moje krvi. I bilo mi je tako, kao da sam polio uljem i mirisom narda zvono duše moje . . . I mir bi bio u duši mojoj — bar do sutra — da je nije uzbunilo licemjerno zgražanje moje braće i gnjev usahla čovjeka — Tvoj gnjev ! Najednom uporito, ali usrdno : Reci, oče Makarije, leži li život tvoj na dlanu, vječno jednak i vječno — Njegov ?

MAKARIJE

Mirno : Možda ne !

DEMETRIJE

Radosno : Aha !

MAKARIJE

Tvrdo : Čekaj ! Zlo me razumiješ. I ono, što ću ti reći, možda će biti i za te put k boljemu, sredjenijemu i plemenitijemu životu. Bio sam i ja mlad. I mene je kosnula napast mladosti. Zelenilo, sunce, cvijeće i mladost, mamili su i mene. Koliko puta je duša moja za vedrih, mjesečevih noći čeznula za svim tim, što je vani, izvan moje ćelije. I često mi je drhtava ruka posegla za zaponom prozora, da ga otvorim, da pustim u svoju ćeliju svu raskoš noći, svu ljepotu prirode, sav miris proljetnoga života. Ali duša moja bila je jača ; ruka se povukla natrag, a koljeno klonulo pred Njim. Iskušao me je do dna. Tražio sam

Njegovu utjehu, ali nisam klonuo, kad mi je prvoga dana nije dao. Čekao sam, strpljivo, pokorno . . . vjerovao sam . . .

DEMETRIJE

Pa ?

MAKARIJE

Došla je, a s njome mir i sreća.

DEMETRIJE

Sreća pogaženog života.

MAKARIJE

Sreća živog života . . . uskrsnuće ! U času, kad je čežnja i požuda tijela bila oborena, uskrsla je duša i razasula preda me raskoš utjehe i mira.

DEMETRIJE

Nesavladivim rugom. Zavidjam ti !

MAKARIJE

Uhvati ga za ruku, uporito. Demetrije ! Izagnaj napast ! Vjeruj u Njegovu ljubav.

DEMETRIJE

Njegova je ljubav tvrda kao kamen i sapinje kao verige !

MAKARIJE

Užasnut. Demetrije!

DEMETRIJE

Tvrdo, prkosno. Svaka je ljubav tvrda, koja ubija — slobodu.

MAKARIJE

A gdje je sloboda, ako ne u ljubavi za sve i svakoga ?

DEMETRIJE

O, da, ta grozna ljubav za svakoga ! U njoj se gušimo već dvije tisuće godina, a osjetili je nismo ni dva časa. Propovjednici smo nauke, koju ne proživljavamo, ljubavi, koju ne osjećamo. Hoćemo da pokorimo vas svijet Njegovom osjećanju, kao da svi mogu osjećati isto, što je osjećao — jedan !

MAKARIJE

Ali taj jedan bio je — b o g !

DEMETRIJE

Gleda Makariju ravno u oči. Da, bog . . . a ja sam — č o v j e k !

MAKARIJE

Moraš dakle živjeti kako je on odredio.

DEMETRIJE

Tvrdo Ne moram, jer — ne mogu ! Jer to nije život! A ja hoću živjeti, **živjeti** i samo živjeti! Svaki dah moje mladosti zapovijeda mi, da živim.

MAKARIJE

U grijehu.

DEMETRIJE

Strastveno. Makar ! Predje rukom preko čela. Što god ! Zar je grijeh udisati vazduh ? Napiti se vode, kad si žedan ? Raskriliti ruke spram sunca ? Zar je grijeh čeznuti za mekom, toplom rukom, koja će ti izbrisati muku s izmorenog čela, čeznuti za svijetlom, koje će ti razvedriti dušu ?

MAKARIJE

Inkvizitorski: Da, sve je to grijeh, jer mu je iskon požuda. I jao si ga onome, koji i u samoj misli tako

griješi. Ruka Gospodinova postat će teška kao kamen i pasti će mu na glavu, da je smrska i uništi kao glavu otrovne zmije!

DEMETRIJE

Iz tebe govori tvojih sedamdeset godina!

MAKARIJE

Bijesno. On govori iz mene!

DEMETRIJE

Mirno. Ako je Njegova lozinka ljubav, čemu zapadaš u bjesnilo?

MAKARIJE

podigne obe ruke kao da će navaliti na Demetrija. O, ti!

DEMETRIJE

Kao gore. Znam... proklet sam.

MAKARIJE

Odlučno. Jesi!

DEMETRIJE

I sad?

MAKARIJE

Okaj i nastoj, da nadješ pravu vrijednost života.

DEMETRIJE

Već sam je našao. Osjećajem ovdje na dnu srca i pogledom tamo... *pokazuje iza zidina* u slobodi!

MAKARIJE

Strogo. Ne ćeš se maknuti iz samostana!

DEMETRIJE

Možda i ne ću! *Prkosno.* Kakovu mi kaznu odredjuješ?

MAKARIJE

Poslovno Tri ćeš sedmice ostati u svojoj ćeliji, ni s kim progovoriti riječi, dobivat ćeš samo kruh i vodu, svakog ćeš se dana ispovjediti...

DEMETRIJE

Drsko. I?

MAKARIJE

I dotle će doći tvoje premještenje u stroži samostan.

DEMETRIJE

Dakle: u ime Njegove ljubavi iz jedne tamnice u drugu? A ako me tamnovanje ne slomi?

MAKARIJE

Drzniče!

DEMETRIJE

Ako iz te kušnje izadjem jednako vedar, ili, ako hoćeš, jednako griješan kao što sam sad? *Sasvim blizu Makariji, govori mu dahom u lice.* Što će biti onda?

MAKARIJE

Onda si zrio za pakao!

DEMETRIJE

Za što ne za život? Ne znaš li da je najveći zločin prevariti ljudsko srce? A ti se spremaš, da to učiniš u Njegovo ime.

MAKARIJE

Spremam se samo, da pročistim tvoju dušu.

DEMETRIJE

Mahne rukom: Oče Makarije, duša je samo poslovodja života, koji slaže obračun. Vlasnik je — srce!

MAKARIJE

Kad surovost opravdava slabost značaja, onda je nestalo čovjeka, a na njegovo mjesto došla je neman!

DEMETRIJE

Dixi! Jao si ga onome, koji protiv svoga uvjerenja prestaje biti čovjek, jer on doista postaje neman.

MAKARIJE

Snebiva se. Za ime boga, zar si dotle došao?

DEMETRIJE

Samo do granice, iza koje čovjek postaje čovjekom.

MAKARIJE

Čovjek je slika i prilika božja, a ti si slika i prilika gjavla!

DEMETRIJE

Ne zaboravite, oče Makarije, da je gjavo bio pošten protivnik!

MAKARIJE

Izvan sebe od gnjeva.: O ti, pakosni, drski klevetniče! Pojuri lijevo, viče: Pater Peregrin! Pater Peregrin!

PEREGRIN

Slabunjav starčić, vratar samostana, dotrči sav prestrašen. Časni oče!

MAKARIJE

Sazovi braću! Brzo!

PEREGRIN

Pojuri kroz vrata desno. Odmah zatim čuje se samotansko zvono.

DEMETRIJE

Podje do klupe, na kojoj je prije sjedio Makarije sjedne, ruke raskrili na naslon i čeka.

MAKARIJE

Hoda uzrujano gore dole. Medjutim je izašla mjesečina, koja sada čitavi vrt obasjava svojim jakim svijetlom, rasvjetljuje i pridvorje u kom stupovi bacaju sablasne sjene. Desno u samostanu čuju se uzrujani glasovi, koraci i neobična žurba. Malo zatim izlaze u predvorje redovnici i to postepeno, ne svi najednom. Lica su im zabrinuta, pogledi upitom upravljeni Makariju. Kad su svi na okupu u skrušenom očekivanju, zaustavi se Makarije u svom hodanju.

Braćo! U naše stado uvukla se šugava ovca. Demetrije, kojega smo dosad nazivali bratom, odmetnuo se od Gospoda i drznuo se, da zlobnom riječi okalja, što nam je svima sveto . . .

REDOVNICI

S užasom. Aaa!

MAKARIJE

Uvrijedio je našeg Spasitelja!

REDOVNICI

Izmjenice ali u isti čas. Grozno! . . . Strašno! . . . Odmetnik! . . . . Lupež! . . . Juda!

DEMETRIJE

Skoči, prvi put bijesno. Čovjek!!

MAKARIJE

U svojoj zaslijepljenosti, u svojoj pakosti, glorificirao je — nečastivoga!

REDOVNICI

Izvan sebe. Aaa! Hoće da navale na Demetrija.

DEMETRIJE

Prekrstio ruke na prsima, stoji ukočen, izazovno.

MAKARIJE

Digne ruku. Ne sudite mu vi! . . . On će mu suditi! Ali od danas pa do časa, gdje mu duša ne padne u prah pred Gospodinom našim, on je proklet medju nama, i nitko — čujte me — nitko od nas ne smije mu dati riječ utjehe. Za nas on je mrtav!

DEMETRIJE

O, da znate, kako me ta smrt čini — živim!

REDOVNICI

Gotovo u jedan glas. Antikrist!

U isti čas čuje se iz maslinove šume ponovno onaj ženski krik, no sada još jači, intenzivniji i zamamljiviji. Časak grobna tišina.

MAKARIJE

U po glasa. Što je to?

DEMETRIJE

Isto tako. Udes . . . .

MAKARIJE

Redovnicima. Rekao sam, a sad ajdemo.

REDOVNICI

Odilaze polagano, pognutih glava. S njima Makarije.

PEREGRIN

Na polasku u svoju vratarnicu, kad su svi redovnisi otišli, zaustavi se pred Demetrijem. Jesi li žedan?

DEMETRIJE

Kratko, osorno. Nisam. Pogleda Peregrina, nasmije se. Proklet sam!

PEREGRIN

Dobrodušno. Ako si žedan, imam tamo sakrivenu bukliju . . . Izvrsno vino . . . Pater pivničar prokriomčari mi kadkad . . . od onoga, što ga samo prior pije . . . kad je sam u svojoj ćeliji . . Smije se. Gospodin je rekao: napojite, koji su žedni . . . utješite, koji su utjehe potrebni . . .

DEMETRIJE

Preko volje. Hvala, ne ću.

PEREGRIN

Kao da se opravdava. Ja te nisam prokleo . . . Pa onda, ja nisam zaredjen i ne moram se držati onoga, što oni odrede . . Tiho. Rekao si, da si čovjek . . . Da, brate, vidiš . . . i ja sam čovjek . . .

DEMETRIJE

Gleda ga. A ovdje si uginuo?

PEREGRIN

Mahne rukom. Odkud? Nisam! . . . Znaš . . . pater pivničar . . . E, tako ti je to . . . Duša je vedra, ako tijelo ima ono što traži . . . A život, bratko, taj ti je kao rijeka . . . Teče, teče i mirna je, dok ne okopni snijeg ili dok se na nju ne surva oluja . . . Onda se uzbuni, zamuti, viče i bijesni i sva zapjenjena traži nove pute, kao da nije ljepše u mirnom i običajnom koritu . . . Sve povlači za sobom, ruši i uništava, ako sretne kamen ili klisuru, koje ne može oboriti

ili sa sobom povući, onda se o njima sama razbije . . . Dobroćudnim smijehom. Moja rijeka, bratko, od izvora je do sad mirna i ako tako ostane do ušća, gdje ulazi u more, koje se zove smrt, onda će njezin najveći doživljaj biti u onom času, kad ugleda — more . . .

DEMETRIJE

Uhvati se najednom za glavu. Čuješ li ?

PEREGRIN

Što ?

DEMETRIJE

Moj češljugar pjeva !

PEREGRIN

Nije ti to brate, češljugar, to je cvrčak.

DEMETRIJE

Ipak . . . Tiho Život zove !

PEREGRIN

Malo si čudan . . . Ali ako hoćeš piti, samo pokucaj na moja vrata . . .

DEMETRIJE

Hvala, ne ću . . . Nervozno Pusti me sad na samu.

PEREGRIN

Dobroćudno Ma, hoću, brate, hoću . . . A ono, sa prokletstvom . . . ne uzmi previše srcu . . . Eno, idi tamo k Njemu i pomoli se . . . On je bolji od nas sviju . . . Laku noć, brate ! . . .

DEMETRIJE

Laku noć.

PEREGRIN

Odilazi, još se jednom okrene. A, ako si žedan . . . .

Ode.

DEMETRIJE

Ostao je sam u sablasnom pridvorju. Časak stoji na mjestu, na kojem ga ostavio Peregrin, podigao ruke i uhvatio njima glavu, čvrsto, snažno, kao da je želi zdrobiti, onda spušta ruke, ali polagano, preko lica, dok mu gotovo mrtvo ne klonu nih tijelo. Ogledava se po pridvorju, a kad mu pogled pane na stalak sa evangjeljem, maknu mu se usne na gorak osmijeh. Onda trgne naglo glavom i okrene se prema vrtu. Isti čas kao da se odlučio, pojuri u vrt, prema ogradi. Kad prolazi mimo raspela, mekanično pridigne rukav svoje halje i pokrije njime oči. Došavši do ograde, uspne se malko na jedan uzvišeni kamen i neko vrijeme pronicavo zuri u maslinovu šumu. Sve je tiho i gluho u bijeloj mjesečini, samo iz šume čuje se glas slavulja, ali tiho i isprekidano. Demetrije sadje s kamena i polako se, pognutom glavom, vraća u pridvorje. Kraj raspela opet pokrije oči. Došavši na ulaz pridvorja, obuhvati rukom stup, nasloni se o njega i pritisne čelo na hladni kamen. Tiho, patnički, velikom čežnjom : Gdje si ? Gdje si ? !

ŽENA

Zaogrnuta dugim crnim plaštem, raspuštenim pramovima, pojavila se već prije, dok je Demetrije bio kraj ograde, sablasno, ni od kuda, i skučila se na klupi, na kojoj je prije sjedio Makarije. Lice joj je blijedo, ali puno veličajne ljepote ; oči velike i sjajne sa pronicavim, zamamnim pogledom. Evo me !

DEMETRIJE

Sav se strese od groze, pridigne glavu i gleda široko rastvorenim očima preda se, a da još ne opazi Ženu. Mrtvim glasom. Što je to ?

ŽENA

Evo me !

DEMETRIJE

Spazi ženu, odskoči korak i gleda je preneražen, zadivljen i kao sulud. Ti . . . što ćeš . . . ?

ŽENA

Zamamnim glasom. Dodji bliže !

DEMETRIJE

Još se uvijek snebiva. Tko si ti ?

ŽENA

Žena. Nasmije se. Zar nisi nikada vidio žene ? . . . Pridigne se malko i pokaže mu lice. Lijepe žene ? . . .

DEMETRIJE

A tko te je doveo ovamo ?

ŽENA

Finim osmjehom. Udes.

DEMETRIJE

Predje rukom preko čela. Hm . . . sanjam . . .

ŽENA

Dodji bliže i uvjerit ćeš se, da ne sanjaš.

DEMETRIJE

Tražiš li koga ?

ŽENA

Tebe !

DEMETRIJE

U čudu. Mene ? . . . Čemu ?

ŽENA

Zvao si me.

DEMETRIJE

Tebe ? . . . Zar si luda ?

ŽENA

I sad me zoveš.

DEMETRIJE

U dvoumnici. Zašto . . . zašto da te zovem ?

ŽENA

Polagano, svaku riječ osobitim naglaskom. Jer sam ja život !

DEMETRIJE

Nasmije se histerično.

ŽENA

Ustane, ispravi se pred njim, glavu pridigne ponosno, rukama drži ogrtač sakupljen na grudima. Glasom jakim, zvonkim i sigurnim. Jesam !

DEMETRIJE

Malko prestrašen. Kad bi život bio tako crn . . .

ŽENA

Samo je izvana crn, jer ga ljudi pokrivaju crnim plaštem svojih tajna . . . Ali njegova je nagost bijela, svjetla i sjajna . . . Rastvori polagano ogrtač i stoji pred njim bijela i naga kao veličajni kip od mramora. Na usnama joj igra pobjedonosan osmijeh, a oči joj sjaju poput dviju ogromnih luči.

DEMETRIJE

Odstupi korak u preneraženom udivljenju ; ruke mu se podignu u vis, a usne mu kao u snu prošapću : Sunce !

*

ŽENA

Da, život je sunce... život je sve! Pridigne opet ogrtač i zaogrće se njime.

DEMETRIJE

Gotovo nehotice. Čekaj... Nemoj još...

ŽENA

Ovdje, u ovim tamnim dvorovima, život se prikazuje samo kao sablast... Dahne i gine! Zanosno Ali tamo... tamo vani,... o, da znaš kako ključa, kako vrije, kako pali, izgara, opaja... kako triumfira! Ovdje je životu hladno, jer je ovdje njegova tamnica.

DEMETRIJE

Zašto si onda došla ovamo?

ŽENA

Jer si me ti zvao, jer me trebaš, jer ne možeš više živjeti bez mene.

DEMETRIJE

U po glasa. Kako znaš?

ŽENA

Jer i ja ne mogu živjeti bez tebe.

DEMETRIJE

Bulazniš!

ŽENA

Često sam razmišljala o tebi, često sam te gledala, kako se kroz duge, teške noći valjaš po tvrdoj postelji bez utjehe, bez mira, bez sna. I kako uzdišeš, plačeš, kako čezneš i dozivlješ i kako nikoga nema, koji bi te razumio.

DEMETRIJE

Više za se. O, da, da...

ŽENA

Nikoga, koji bi razumio tvoju čežnju za — slobodom. Pa ni On!

DEMETRIJE

Gotovo prestrašeno. On?

ŽENA

Tvrdo Ni On!

DEMETRIJE

Najednom odvažno, prkosno, gnjevno. Da, ni On!

ŽENA

Potezao si se u obmami i laži, dok ti se u duši budila spoznaja istine. Vjerom su te htjeli obmanuti, tom savršenom uspavankom sviju, koji su lijeni misliti, a isti čas odbijao ti se iz duše očajni krik za časom, u kojemu ćeš biti posvema budan. Tjerali su te od mene, a dotjerali — meni! Sad si moj, i da te sapnu gvozdenim verigama, ti ćeš ih raskinuti i doći k meni. Već te dugo čeka moj zagrljaj, vino moje radosti!

DEMETRIJE

Gledao ju ukočenim, požudnim pogledom; lice mu poprimilo ekstatični izražaj, ruke mu dršću. Tiho, neiskazanom molitvom u glasu. Skini ogrtač!

ŽENA

Pokaže rukom iza zidina. Tamo... vani!

DEMETRIJE

Jače. Molim... skini ogrtač...!

ŽENA

Sasvim tiho. Tamo . . . vani . . . !

DEMETRIJE

Bijesnom požudom, viče. Skini ogrtač !

ŽENA

Nasmije se tihim, grličinim smijehom, rastvori ruke a s njima i ogrtač. Časak se opet ukaže ujezino bijelo tijelo.

DEMETRIJE

Poleti k njoj, obujmi ju i privine sebi.

ŽENA

Zaogrne i njega ogrtačem, a glava joj klone na njegovo rame. Pij !

DEMETRIJE

U paroksizmu sreće privukao ju do klupe, sjeo i utisnuo svoje usne na njezine. Dugi, nečujni, ali živi cjelov, koji napokon prekida tiho ridanje Demetrijevo.

ŽENA

Pridigla se, izvukla iz njegova zagrljaja, da on toga ni osjetio nije i za čas nestala kao sablast.

DEMETRIJE

Iza pauze osvijestio se, predje rukom preko čela ; najednom skoči u groznom strahu, dohvaća rukama kao da je žena uza nj, onda opazi da je nestala, krikne, pojuri napred, sav drhće od uzbudjenja. Gdje si ? . . . Gdje si ? . . . O, reci . . . gdje si ? Nema odgovora. On se opet uhvati za čelo, onda obim rukama za srce. Jao meni ! Još se uvijek ogledava, kao da će je ugledati. Najednom se iz maslinove šume javi isti onaj ženski krik, kao već dva puta, no sada još zamamniji i žalosniji. Demetrije se trgne, zadršće, ruke mu se zgrče i u isti čas

kao sulud poleti u vrt. Pred raspelom hoće opet da mekanično pokrije rukavom oči, ali onda mu se ruka sama zgrči u prijeteću gestu i on dovikne gnjevno, prkosno razapetom Kristu :

Što ? ! Što ? !

ON

U dugoj bijeloj halji, sa blijedim, bolnim, ali blagim licem, pojavi se iza krsta, lagano pristupi preneraženom Demetriju i blago ga uhvati za lijevu ruku. Mekim, dobrim glasom: Dodji !

DEMETRIJE

Kao gromom ošinut, jedva govori. Kuda ?

ON

Osmijehom fine ironije. U život ! Povuče blago Demetrija za sobom i vodi ga izlazu.

ZAVJESA.

ČIN DRUGI

Otmjeni Gentleman-room. Tamno-zelene kožnate tapete, uokvirene brončanim prutićima. Bijeli strop. Po stijenama tmurni bakrorezi. Pod je gotovo posvema pokriven perzijskim i smiranskim sagovima. U pozadini lijevo alkoven, zastrt teškom, starinskom zavjesom tamne boje, izvezenom zlatom. Desno u pozadini veliki prozor (engleski stil, pačetvorina, sa kockastim oknima). Lijevo postrance, u blizini alkovena glavni ulaz, desno napred ulaz u sobu djeteta. Izmedju alkovena i prozora elegantan ormar za knjige iz mahagonija. Ispred prozora, ali više prema sredini pozornice i koso postavljen, veliki pisaći stol, starinski, izrezbareni stolac, japanska košara za papir itd. Kraj pisaćeg stola, uz desnu stijenu engleski divan iz crvenog safiana, njemu sa strane, gotovo u kutu izmedju prozora i divana postament iz mahagonija, na njemu brončana bista Pana sa odsječenim rukama. Ispred pisaćeg stola, lijevo, veliki klubski fotelj iz crvenog safiana. Na pisaćem stolu elegantan pisaći namještaj, male bronce, jedna fotografija u glatkom laštenom okviru iz srebra, stolna svjetiljka sa zaslonom od tamno-zelenog porculana, knjige, spisi itd. Lijevo napred, licem prema stijeni, garnitura od triju klubskih fotelja brončane kože, niski okrugli stol od mjedi sa mramornom pločom ; na stolu srebrne kutije za cigarete i cigare, pepeonici i svijeća u starinskom svijećnjaku. Uza stijenu, izmedju stražnjih dvaju fotelja, električna svjetiljka na stalku sa širokim zaslonom iz svjetlo-žute svile. Iza garniture mali kamin za centralno loženje. Sa stropa električni luster, starinske

forme, iz kovane mjedi ili željeza. Na donjem plateau-u ormara, na pisaćem stolu i na malom stolu, niske vaze sa tamno-crvenim ružama, no svagdje samo jedna vaza. — Večer je. U sobi polutama. Samo svjetiljka na pisaćem stolu osvjetljuje prostor. Kad se zavjesa digne sve je tiho, onda kroz glavni ulaz, bolagano i oprezno ulazi. Sluga.

SLUGA

Nosi na malom srebrnom pladnju bočicu sa ljekarijom i malu žličicu, prelazi preko pozornice i zaustavi se pred vratima desno. Tiho zakuca, onda prisloni uho na vrata. Odmah zatim otvori vrata i udje u sobu djeteta. Mala pauza. Sluga opet izlazi i vraća se istim putem kroz glavni ulaz. Nekoliko trenutaka ostaje pozornica prazna, onda se vani čuje električno zvonce. Malo zatim ulazi opet sluga, ostavlja za sobom otvorena vrata, pristupi zavoru električnog svijetla, otvori ga. Veliki luster i svjetiljka na stalku sve osvjetljuje. Kroz otvorena vrata udje Demetrije.

DEMETRIJE

U licu gotovo nimalo promijenjen, samo što nosi kratke engleske brkove i modernu frizuru. Odjeven je vanrednom elegancijom: prugaste hlače, crni prsluk i crni jaquett, tamna kravata. Slugi, koji čeka: Dobro, možete ići.

SLUGA

Poslovno: Milostive gospodje nema kod kuće.

DEMETRIJE

Naglo se trgne i okrene slugi: Kako?

SLUGA

Poslovno, bez ikakove nijanse: Milostiva otišla je oko pet sati i dosad se nije vratila.

DEMETRIJE

Mekanično izvadi uru i pogleda, koliko je sati: U pet sati, velite? A nije li rekla kuda ide i kad će se vratiti?

SLUGA

Kratko: Ne.

DEMETRIJE

Vanredno nervozan, no nastoji, da sakrije: Čudnovato . . .

SLUGA

Milostiva je otišla zajedno —

DEMETRIJE

Naglo, nervozno: S kim?

SLUGA

S onim gospodinom, koji je u posljednje vrijeme često bio u posjetima kod gospodina.

DEMETRIJE

Ne može sakriti ljubomor: Tako je! . . . Hoda nervozno, onda se malko svlada: A dijete?

SLUGA

Ne znam, kako je. Liječnik je unutri.

DEMETRIJE:

Prestrašen: Sam?

SLUGA

Već dvije ure.

DEMETRIJE

Preneražen: A?! . . . Dobro, idite!

SLUGA

Izadje, zatvori za sobom vrata.

DEMETRIJE

Uhvati se obim rukama za glavu, istom gestom kao u samostanu, onda spusti ruke niz lice i pojuri prema vratima desno. U isti čas otvore se vrata, a na pragu pojavi se:

ON

Isto plemenito, mirno i ozbiljno lice kao u prvom činu. Odjeven je u elegantno Redingote-odijelo sa crnom kravatom. Kad spazi Demetrija lagano se nakloni.

DEMETRIJE

Odvrati pozdrav, ali zbunjeno, nesigurno: Vi ste . . . ?

ON

Liječnik. Moj kolega zaposlen je jednom operacijom, pa me zamolio, da ga zamijenim.

DEMETRIJE

Opet se pokloni. Hvala vam od srca . . . Sluga mi je rekao, da ste već dvije ure kod djeteta . . . Ja sam . . . otac.

ON

Znam. Vidjevao sam vas češće . . . Ako se ne varam, jednoć smo se i upoznali . . .

DEMETRIJE

Gleda ga. Može biti . . . doista može biti . . . Vaša fizionomija tako mi je poznata . . .

ON

Lakim osmijehom. Fizionomija svakidašnjeg čovjeka.

DEMETRIJE

A, malome, kako je ?

ON

Ozbiljno. Dosta težak slučaj . . . no . . .

DEMETRIJE

Mogu li k njemu ?

ON

Podigne malko ruku. Ne . . . sad . . . spava . . .

DEMETRIJE

Veoma zabrinuto. A mislite, da će preboljeti ?

ON

Gleda pronicavo. Demetrija. Što ?

DEMETRIJE

Zbunjen. Pa . . . bolest . . .

ON

Značajno, ali nipošto suviše podcrtano. Možda će preboljeti — život . . .

DEMETRIJE

Kako ? . . . ne razumijem Vas . . .

ON

Ne odgovara, dolazi lagano napred. Vi ste bili na putu ?

DEMETRIJE

Samo do susjednog grada . . . Tamo mi je nakladnik.

ON

Jutros ste otputovali ?

DEMETRIJE

Malko nevoljko. Zašto vas to zanima?

ON

Odvraća pitanjem. A vaša žena?

DEMETRIJE

Kod kojega opet provali ljubomor. Što znate o mojoj ženi?

ON

Veoma učtivo. Ništa, gospodine, zaista ništa...

DEMETRIJE

Čemu me onda ispitujete.

ON

Oprostite... samo tako...

DEMETRIJE

Neoprezno. Vi znate, da je moja žena otišla u pet sati od kuće... Sad je devet, a nje još nema...

ON

Mirno, prijazno. Imat će za cijelo razlog, da se još nije povratila...

DEMETRIJE

Žestoko. Kakav?!

ON

S osmijehom, ali mirno. Odkud ja da to znam?

DEMETRIJE

Žestoko Ali slutite... nagadjate, je li?

ON

Ne, gospodine... slutnja je vazda pakosna i ja joj se uklanjam... Fino Smiljem li sjesti?

DEMETRIJE

Pokaže rukom na crveni naslonjač kraj pisaćeg stola; prijazno. Izvolite... Dohvati kutiju sa cigaretama. Smijem li vam ponuditi?

ON

Hvala, ne pušim.

DEMETRIJE

Zapali cigaretu, nervozno puši. Sve je to tako čudnovato!

ON

Finim osmijehom. Prije niste pušili?

DEMETRIJE

Kao zatečen, stane, gleda ga časak. Ne... prije nisam pušio... No, vi, kako znate?

ON

Bilo je samo pitanje, nipošto tvrdnja.

DEMETRIJE

Najednoć iskreno. Morate znati... prije sam bio redovnik... monah...

ON

Kao u velikom čudu. Vi?!

DEMETRIJE:

Da.

ON

A sad pišete protuvjerska djela?

DEMETRIJE

Uskočio sam iz samostana.

ON

Kao gore. Uskočio?!

DEMETRIJE

To jest ... veoma zbunjen ... izašao ... najednoć žestoko: uskočio ... izašao, to je svejedno.

ON

Čvrsto. Nije!

DEMETRIJE

Nisam izdržao ... život me odvukao!

ON

I što vam je dao?

DEMETRIJE

Zanosno. Sve! ... Radosti ... slavu ... dijete .. ljubav ... ženu! Najednoć kao da je klonuo, u po glasa ženu ...

ON

Bez nijanse. I mir.

DEMETRIJE:

Hoda nervozno i najednoć gotovo bijesno. Ma gdje je samo?!

ON

Mirno. Mir?

DEMETRIJE

Srdito. Ah, što mir! ... Ona! ... Otići, ostaviti bolesno dijete! Najednoć njemu gotovo plačno. Ma, recite, je li to pravo, je li to u redu?

ON

Ne mogu joj suditi, jer bi joj morao oprostiti.

DEMETRIJE:

Ne razumije. Kako?

ON

Jasno, nedvoumno. Ja svakomu praštam.

DEMETRIJE:

Nehotice. To je glupost!

ON

Mirno. U očima onih, koji još ne trebaju oproštenja ... Ljubite li svoju ženu?

DEMETRIJE

Grozničavo se nasmije. Da li je ljubim? .. Lud sam za njom.

ON

Bolje bi bilo, da je samo ljubite, onda biste joj oprostili.

DEMETRIJE

O, da vi znate, da možete razumjeti, što ona meni znači!

ON

Mirno. Život!

DEMETRIJE

Da, život! Jedan, veliki, silni život, koji u sebi sadržaje i izgara tisuću života .. Sve ... razumijete li, gospodine, s v e!! Nije to samo ljubav ... ne! U sebi, u svojoj bitnosti ljubav je tupi osjećaj uobražavanja i egoizma. Ali ono jače, dublje i gordije što obavija ljubav zagrljajem vječnoga sunca i što je istom čini ljubavlju ... vidite, to ... to ... i samo to je — život! Čežnja iz one mrtve dobe moga života pretvorila se u tako veliku bajoslovnu istinu, da sam dugo stajao omamljen pred tom zagonetkom ... I onda sam spoznao, da je u njoj sav svijet ... I kao slomljena brodica, koja tone u beskrajne dubine

mora, utonuo sam i ja sa svim svojim prijašnjim bićem i životom u još beskrajnije dubine njezina božanstva. Sva prošlost izgorjela je u živoj žeravici tog novog osjećaja, a ljubav postala je slikom sa stostrukim odrazom boja i tisućstrukim odrazom svijetla. Kao vrhunaravni svetački kip pala je u moju dušu i zapovjedila : „Ja sam tvoj bog! Nemaj drugih bogova do mene“ !

ON

Trgne se malko, onda gotovo nježno. I sad biste se razočarali, kad biste spoznali, da je i ona samo — žena ?

DEMETRIJE

Posumnja opet čitavim svojim ljubomorom. Što vi znate ?

ON

Ništa . . . osim, da život ima bezbroj žarišta, koje odražavaju njegovo unutarnje svijetlo. Ima i patvorenih i nepatvorenih života. Pravi život sja i u tami, a patvoreni namiče svoj sjaj samo u svijetlu. Ustane, stavi mu ruku na rame; toplo. Želio bih, da je vaš . . . i njezin život nepatvoren.

DEMETRIJE

Čudno govorite. Čas ste inkvizitor, čas prijatelj.

ON

Ne, ja sam samo — liječnik.

DEMETRIJE :

Gotovo veselim smijehom. Nisam bolestan.

ON

Bolesni smo svi, samo što našu bolest spoznajemo istom onda, kad nas baci o tle.

DEMETRIJE :

Opet nervozan; izvadi uru, čita sat. To je zaista čudnovato !

ON

Je li znala da ćete se vratiti ?

DEMETRIJE :

Silno uzrujan. Što s tim mislite ?

ON

Ako vas je kasnije očekivala, možda joj nije bilo voljko samoj, bez vas, u kući vaše ljubavi . . .

DEMETRIJE :

Žestoko. Ali dijete . . . bolesno dijete ! Kako je mogla zaboraviti ? . . .

ON

I vi ste zaboravili . . .

DEMETRIJE

Što ?

ON

Dijete. Čas prvo govorili ste samo o njoj, kao ženi, kao ljubavi i kao životu. Djeteta niste ni spomenuli . . .

DEMETRIJE

Oprostite, to je paradoks !

ON

Nipošto; to je samo značajka ljudske ljubavi . . . ljudske, ne — čovječanske.

DEMETRIJE

Ne razumijem vas.

ON

Tijelo, gospodine, i egoizam, kojega riječima obarate a srcem grlite. Čovječanska ljubav počiva u duši, samo ona je svačija.

DEMETRIJE

Kao prostitutka... Nasmije se. Ovako je govorio i moj nekadanji prior.

ON

I nije imao krivo.

DEMETRIJE

S omalovažavanjem. Ah, moral svete matere —

ON

Prekida ga. Ne, gospodine! Moral čovječjeg dostojanstva, moral ljepote, moral istine!

DEMETRIJE

Polemički. Dostojanstvo je sloboda, gospodine doktore, a svaka je istina glupa jer je neudobna i ako hoćete zločinačka. Ako se čovjek odlučio za laž, onda neka u njoj ustraje! Iz svake se laži dade formulirati s v o j a istina, koja je jača, krepča i odvažnija od one, koja se iskono rodila u mlijeku nevinosti. Nije razočaranje u spoznaji laži, nego u spoznaji istine!

ON

Mirno. I sad...?

DEMETRIJE

Što, sad?

ON

Što da vam sad odgovorim?

DEMETRIJE

Oborite me!

ON

Mogao bih, ali ne ću... Ima netko drugi, koji će vas oboriti, a ja ću vas onda — pridignuti.

DEMETRIJE

Porugljivo. A tko je taj drugi?

ON

Pristupi mu posvema blizu. Vi sami!

DEMETRIJE

Nasmije se. Zar?!

ON

Mirno. Pazite... već se rušite...

DEMETRIJE

Još uvijek u smijehu. Kakav ste čudak, doktore!

ON

Uporito, sugestivnim pogledom na Demetrija. Rušite se!

DEMETRIJE

Postaje pod tim pogledom nervozan, zbunjen i kao duhom odsutan. Hm... Kako... što...? Vani zazvoni električno zvonce, oštro, pronicavo. Demetrije se sav strese, kao da ga je tko ošinuo i stoji kao ukopan, ukočenim pogledom na vrata. On, mirno i polako podje do pozadine, zaustavi se kod prozora, gleda napolje. U koridoru čuje se vedar, veseo smijeh žene i muškarca, obijestan razgovor i pljeskanje rukama. Sve to najednoć, kao oštrim nožem presječeno, prestane. Mala pauza, za koje je sve mrtvo na pozornici. Onda se ponovno čuje

smijeh, ali samo ženski, no sada prisiljen, nervozan i kratak. Odmah zatim otvore se vrata, a u sobu ulaze Žena i Ljubavnik.

ŽENA

U elegantnoj sivoj toaleti za ulicu, sa velikim crnim šeširom, na kojem nema drugog ukrasa osim crne vrpce i guste kite perja. U ruci nosi struk krvavih ruža. Već sa ulaza usiljeno veselo. O, ti si se već vratio, Mitja? To je dražesno.

DEMETRIJE

Blijed, jedva se suzdržaje. I to je dražesno, da si se ti već vratila.

LJUBAVNIK

Nametljivom ljubežljivosti. Servus, Mitja!

ŽENA

Pruži Demetriju obraz na cjelov. Je si li sretno putovao?

DEMETRIJE

Ne poljubi je. Suho. Hvala, dobro.

LJUBAVNIK

Kad će izaći djelo?

DEMETRIJE

Kratko. Ne znam.

ŽENA

Vanredno usrdno. Zašto si zlovoljan, zlato? Spazi Njega. O, pardon!

ON

Pristupi. Dopustite, gospodjo, ja sam liječnik.

ŽENA

Ne razumije. Kako?

ON

Zamjenjujem...

ŽENA

Ah, tako... Najednoć gotovo zdvojno. A moj bubi, kako je?

DEMETRIJE

Silno ujedljivo. Dobro da si se sjetila!

ŽENA

Prijekorno. Ali, Mitja!... Idem k njemu!

ON

Pustite ga sad, gospodjo, sad spava.

ŽENA

Otare rupcem suze. Moj bijedni bubi!

DEMETRIJE

Nasmije se kratko ali sasvim prigušeno.

ŽENA

Mitja, ti si danas strašan.

DEMETRIJE

Tko dugo gleda u ponor, postaje i sam ponorom.

LJUBAVNIK

Bučno Bravo! Nietzsche! Smije se glasno i afektirano.

Neugodna pauza.

ŽENA

Prva se snadje. Ali, molim, sjednite gospodo! Ljubavnik odmah sjedne na jedan fotelj lijevo. On, samo kimne glavom Gospodine doktore, izvolite.

ON

Jednostavno. Nisam doktor, gospodjo... samo liječnik.

ŽENA

Sjedajući u crveni fotelj. Zar može biti liječnika, koji nisu doktori? Skida rukavice, onda šešir.

ON

U staro doba moglo je biti tako.

ŽENA

Koketno. Pa vi niste stari!

ON

Ne, nisam... Kao nekom rezignacijom: samo su moje teorije ostarile.

ŽENA

Kao prestrašeno. I vi liječite bubia po staroj teoriji?

ON

Po onoj, koja će ga spasiti.

ŽENA

Veselo. Zaista?

ON

Jednostavno. Da.

LJUBAVNIK

Ja sam proti svakoj staroj teoriji.

ON

Pogleda ljubavnika čudnim pogledom. Znam.

LJUBAVNIK

Znanost je oborila —

ON

Prekida. Sve!

LJUBAVNIK

Sve što je štetno, gnjilo i nesavremeno.

DEMETRIJE

Zlobno. A kako to, da tebe još nije oborila?

LJUBAVNIK

Neugodno dirnut. Dopusti, Mitja!...

ON

Gospodin se samo našalio. Vi ste zacijelo prototip novih teorija, savremen... Čitav čovjek?!

LJUBAVNIK

Uhvati pogled Žene, drsko. I jesam!

DEMETRIJE

Nasmije se promuklo, histerički.

LJUBAVNIK

Mitja... ako sam ti neugodan...

DEMETRIJE

Pred njim; jasno, tvrdo. Jesi!

LJUBAVNIK

Ustane, udaren je i ne zna što da odgovori.

ŽENA

Takodjer ustala, neugodno dirnuta, oštro Mitja!

DEMETRIJE

Prkosno. Što želiš?

ŽENA

Pogleda ga, pred njegovim pogledom izgubi ravnovjesje. Ništa... Sažme ramenima. Čudan si... Odi-

lazi u alkoven, tamo ostavi šešir i rukavice i odmah se vraća.

LJUBAVNIK

Demetriju. Nisam znao ... Mislio sam, da smo dobri prijatelji ...

DEMETRIJE

Oporo. Prijatelj mora zaboraviti sam sebe i mora biti uporište tudjeg tereta.

LJUBAVNIK

Pa ?

DEMETRIJE

Ti to n i s i !

LJUBAVNIK

Nesigurno. Osudjuješ me bez razloga.

DEMETRIJE

Ne zna se svladati. Dovoljan je razlog, da si tu.

LJUBAVNIK

Uvrijedjen. Mogu i otići.

DEMETRIJE

Kratko. Možeš !

ŽENA

Odlučno. Ne, ne dopuštam! Što to znači ? Ovakov način pred stranim čovjekom.

ON

Mirno. Stran je, gospodjo, samo onaj, koji nije znao naći put ljudskoj duši.

ŽENA

S omalovažavanjem. Ah, ... dopustite ... filozofija je sad sasvim neumjesna.

ON

Nije to filozofija ... to je istina.

DEMETRIJE :

Zlorado. Da, istina !

ON

Finim osmijehom. Proti kojoj se i vaš muž odvažno bori. Najednoć kao da prisluškuje, onda energično Pst ! Svi umuknu, čekaju. Plače ! Polazi naglo vratima desno.

ŽENA

Afektiranom desperacijom. Moj bubi !

DEMETRIJE :

I ja ću s vama ! Naglo vratima desno.

ŽENA

I ja ! Polazi desno.

ON

Ušao je u sobu djeteta.

DEMETRIJE :

Okrene se na pragu i zapriječi ženi ulaz Sad ne !

ŽENA

Preneražena. Zašto ne ?

DEMETRIJE

Energično, gotovo grubo. Sad ne ! Udje u sobu i zatvori za sobom vrata.

ŽENA

Ostaje pri vratima, okrene se prema pozornici, srdito, gotovo gnjevno. Skandal !

LJUBAVNIK

Zlovoljno. Shvaćaš li napokon ?

ŽENA

Podje naprijed, baci se opet u crveni fotelj. Skandal!

LJUBAVNIK

Izvadi iz kutije sa stola cigaretu i zapali je. Da mi nije do tebe, stvar bi večeras drugačije svršila!

ŽENA

Mehanično. Skandal!

LJUBAVNIK

Hoda po sobi. Jasno je, da sad ne ću više moći dolaziti ovamo . . .

ŽENA

Ustane, pristupi mu. Ali . . .

LJUBAVNIK

Ustavi se, gleda je sjajnim, požudnim pogledom. Ali ? . . .

ŽENA

Strastveno. Sjeti se . . . danas . . .

LJUBAVNIK

Sretno. I ti ćeš . . . ti . . . ćeš doći . . . opet . . . ?

ŽENA

Stidnom diskrecijom. Tvoji su cielovi tako meki . .

LJUBAVNIK

Pruži ruke spram nje. O . . . ti . . . !

ŽENA

Odmakne korak. Ne sad . . . sutra . . . !

LJUBAVNIK

Podjaruje. Kako me je vrijedjao!

ŽENA

I uzdigao u mojim očima!

LJUBAVNIK

Srdito. Pop!

ŽENA

Nasmije se malim, čudnim grohotom. A znaš li, da sam ja toga popa jedno vrijeme silno, silno ljubila?

LJUBAVNIK

Humoristično. To je jedina ljaga u tvom životu.

ŽENA

Stavi mu ruku na usta. Ne govori tako . . . O pokojnicima valja govoriti s pietetom.

LJUBAVNIK

Nasmije se. Izvrsno! Prihvati njezinu ruku i cjeliva ju. Divna si! U isto vrijeme grlica i jastreb!

ŽENA

Prpošno mu utisne nokte u obraz. Jastreb za te!

LJUBAVNIK!

Za me si — čudo!

ŽENA

Zarine prste u njegove vlasi. Žena sam!

LJUBAVNIK

Sasvim ozbiljno. Možda! I ako jesi, za me si prva žena!

ŽENA

Lažeš!

LJUBAVNIK

Prva, koja je jača od mene; za koju ne znam tko ju je doveo k meni...

ŽENA

Udes.

LJUBAVNIK

Sve mi je kao san...

ŽENA

Zaviri u moje oči i uvjerit ćeš se, da ne sanjaš.

LJUBAVNIK

Gleda joj duboko u oči. Prva si, kod koje ne znam što hoće.

ŽENA

Tebe!

LJUBAVNIK

Za što upravo mene?

ŽENA

Jer si me zvao... i jer me i sad zoveš.

LJUBAVNIK

U šali. Štogod... Zašto da te zovem?

ŽENA

Polagano, svaku riječ osobitim naglaskom. Jer sam ja — život!

LJUBAVNIK

Nasmije se veselo u šali.

ŽENA

Jesam!

LJUBAVNIK

U šali. Kad bi život bio tako obijestan...

ŽENA

Ozbiljno. Samo je izvana obijestan, jer ljudi pod krinkom obijesti sakrivaju tajne strane svoje duše... Ali njegova je nagost crna kao smrt, njegov je osmijeh mrtav i ne može dati topline preko časa, kojim zapovijeda — krv. Predje rukom preko čela. Ipak!... Gnjevnom požudom pruži mu usne. Uzmi!

LJUBAVNIK

Gotovo prestrašen njezinim riječima, gleda je širokim pogledom. Ako uzmem, pocrnit će tvoja nagost.

ŽENA

Jače. Uzmi!

LJUBAVNIK:

Privine je k sebi, utisne dugi cjelov na njezine usne, onda: Sunce!

ŽENA

Da, život je sunce... život je s v e!

LJUBAVNIK:

Sad znam, da si moja!

ŽENA

I što je crno na životu, po tebi postaje bijelo, a što je mrtvo, po tebi postaje živo!

LJUBAVNIK

U paroksizmu. O, ti! Prva ženo! Zagrli ju

ŽENA

Nasmije se tihim, grličinim smijehom. Pij!

LJUBAVNIK

Utisne svoje usne dugim cjelovom na njezine.

Pauza.

DEMETRIJE

Otvorio je vrata i ušao u sobu. Nije preneražen, kao da je sve to očekivao. Samo je strašno blijed, uveo i usne mu dršću. Tiho, gotovo pokorno. Ja sam ovdje. Žena i ljubavnik trgnu se prestrašeni, užasnuti, iz zagrljaja.

ŽENA

Jedva govori. A . . . ti ? Najednoć histerično veselo. Jesmo li te ulovili, Mitja ?

DEMETRIJE

Mrtvo. Jeste . . . jeste . . .

ŽENA

Kao gore: Htjela sam se uvjeriti, da li si ljubomoran.

DEMETRIJE

U po glasa, slomljeno. I uvjerila si se, da nisam . . .

ŽENA

Pridje mu. Vidiš, to je lijepo ! Hoće da ga zagrli.

DEMETRIJE

Tiho, ali jedva se svladava. Ne diraj me !

ŽENA

Slatko. Mitja ! . . .

DEMETRIJE

Bijesnim vapajem. Ne diraj me !

ŽENA

Odstupi prestrašeno. Ali . . . Mitja . . . !

LJUBAVNIK

Nervoznom, šaljivom ravnodušnošću: Zar ne vidiš, da smo te samo nasamarili ?

DEMETRIJE

Predje preko pozornice do glavnog ulaza, otvori vrata. Ljubavniku. Idi !

LJUBAVNIK

Uvrijedjen. Dopusti . . .

DEMETRIJE

Urliče. Idi !

LJUBAVNIK

Natjeran u strah. Dobro . . . dobro . . . idem . . . Ali tvoj ton . . .

DEMETRIJE

Sav dršće. Idi . . . ili . . . Podigne prijetnjom ruku.

LJUBAVNIK

Polazi. Milostiva . . . vi vidite . . .

DEMETRIJE

Skrajnjim suzdržanjem. Molim te . . idi !

LJUBAVNIK

Oprezno izadje kroz vrata.

DEMETRIJE

Zatvori opet vrata i ostaje kraj njih.

ŽENA

Koja je svladala svoj strah, drzovito. Stid te bilo !

DEMETRIJE

Pristupi joj i uhvati je snažno za ruku. Što si to učinila ?

ŽENA

Usiljeno veselo. Baš si lud ! Valjda si vidio, da je šala.

DEMETRIJE

Ubija je pogledom. Šala s ljudskim životom ! . . .

ŽENA:

Ali . . . Mitja ? !

DEMETRIJE

I pred vratima djeteta, koje umire.

ŽENA

Zapadne najednoć u usiljeni plač. Moj bubi !

DEMETRIJE

Ne vrijedjaj mi djeteta svojim plačem!

ŽENA

Prkosno. On je i moje dijete !

DEMETRIJE

Nije više !

ŽENA

Drzovito. Zar ćeš ti o tome odlučivati ?

DEMETRIJE

Što je tvoje, izašlo je čas prije na ona vrata ! Pokazuje na vrata lijevo.

ŽENA

Podigne prkosno glavu: Pa ?

DEMETRIJE:

Plane. Gade !

ŽENA

Uvrijedjenim dostojanstvom. Zabranjujem ti, da me psuješ !

DEMETRIJE

Pograbi ju za obje ruke. Govori, što si učinila ? !

ŽENA

Sažme ramenima. Ništa !

DEMETRIJE

Trese ju. Kako si mogla . . . kako si smjela ?

ŽENA

Što ću ti ja, ako sebi ne daš dokazati . . .

DEMETRIJE

Što ? . . . Što ?

ŽENA

Da je sve to bila šala . . .

DEMETRIJE

Sve, je li, sve . . . od pet sati poslije podne do sad ?

ŽENA

Da !

DEMETRIJE

Lažeš !

ŽENA

Trgne se iz njegovih ruku, polazi prema prozoru. Možda i lažem . . .

DEMETRIJE

Ne možda, nego za cijelo ! Skrajnjim ljubomorom, koji mu raskida dušu. Bila si kod njega !

ŽENA:

Nisam !

DEMETRIJE

Jesi !

ŽENA

Nisam . . . a da sam bila, što onda ?

*

DEMETRIJE

Onda . . . Miče usnama, ali ne može izustiti riječi.

ŽENA

Neiskreno samilosno. Vidiš, kako se trapiš . . . uzalud . . . Pristupi mu, hoće da ga pogladi po vlasima. Primiri se, Mitja . . .

DEMETRIJE

Odmakne gnjušanjem glavu.

ŽENA

Sažme ramenima. Kako te volja . . . Pridje malom stolu, uzme cigaretu i zapali, onda sjedne u jedan fotelj lijevo.

DEMETRIJE

S užasom gleda njezinu ravnodušnost. Dakle, dotle je došlo ?

ŽENA

Puše dimove cigarete u vis. Samo dotle, dokle si ti htio.

DEMETRIJE

Snebiva se. Ja . . . ja . . . da sam . . . to htio ?

ŽENA

Ja, ne !

DEMETRIJE

Najednoć gotovo vapajem. Reci mi istinu !

ŽENA

Nemam što da ti kažem.

DEMETRIJE

Ubij me s istinom, ali mi je reci !

ŽENA

Trgne se nevoljko, kao da joj je dosadno, ustane i ushoda se po sobi, no podjedno puši cigaretu. Pitaj !

DEMETRIJE

Jesi li njegova ljubovca ?

ŽENA

Upravo je prošla kraj njega, dune mu frivolno dim cigarete u lice. Jesam.

DEMETRIJE

Uhvati se obim rukama za glavu i samo rukne kao ranjena zvijer.

ŽENA

Hoda dalje, izbacuje kratke dimove. Što još ?

DEMETRIJE

Guši se. I mene . . . mene . . .

ŽENA

Ne volim više . . . Eto !

DEMETRIJE

Nasrne na nju. O, ti ! . . .

ŽENA

Odmakne. Ne . . . vo-lim vi-še ! Eto !

DEMETRIJE

Izvan sebe. Usudjuješ se ! !

ŽENA

Tražio si istinu . . . sad je znaš.

DEMETRIJE

Dršće. A znaš li, što ta istina znači ?

ŽENA

Kao gore. Svršetak.

DEMETRIJE

Kao divlja zvijer. Da, svršetak!

ŽENA

Bornirano. Molim... Naći ćemo svako svoga odvjetnika...

DEMETRIJE

Bijesno. Tvoj odvjetnik bit ću — ja!

ŽENA

Čemu se uzrujavaš? Kad je plod zrio, pada s drveta; kad su ljudi siti, razilaze se... U jednom i u drugom slučaju najprije oni, koji su crvljivi...

DEMETRIJE

Gnjevnim zadovoljstvom. O, da, crvljiva si do u dno duše!

ŽENA

Dakle... što ću ti još!

DEMETRIJE

Gnjevno. Da okaješ!

ŽENA

Čuj me, Mitja, budimo razboriti. Čemu sentimentalnosti — sad? Naš je rastanak dozrio. Pripravljali smo ga oboje, možda besvjesno, ali uporito i požrtvovno. Sve što bi sad došlo, bila bi milostinja. Neudobna za oboje. Moramo prikupiti razbor i s osmijehom ugasnuti svijetla naše lične ljubavi, jer će nam taj osmijeh sa svojom malom luči osvijetliti buduće dane i duboku bol, koja nas možda čeka. Ne boj se za me; jaka sam i onom snagom, koju mi je dao

život uza te, mogu sama živjeti. Bogata sam, jer mi ostaje bogatstvo moje vječno mlade ljubavi, koja je — oprosti Mitja — prevelika za jednoga. Zato se moramo i rastati. Za nas oboje dolazi novo doba, koje se još uvijek zove — život.

DEMETRIJE

Satrven ali snažnim otporom. I što sve to znači?

ŽENA

Znači, da idem... tamo... u onaj još neispunjeni prostor života, koji moram ispuniti ljepotom i raskošjem svoje ljubavi. Odilazi u alkoven.

DEMETRIJE:

Kud ćeš?

ŽENA

Evo me odmah. Ode u alkoven, za čas se vrati sa šeširom na glavi, rukavicama u lijevoj ruci. Pred zavjesom alkovena zaustavi se i pruži desnu ruku Demetriju. Bez srdžbe, Mitja.

DEMETRIJE

Mrtvo. K njemu?

ŽENA

Da.

DEMETRIJE

Malko zaglavinja, kao da je dobio udarac po glavi. Prsti na rukama miču se konvulzivno. Posljednja riječ?

ŽENA

Mirno. Laž ima mnogo riječi, Mitja... istina samo jednu — posljednju.

DEMETRIJE

Suludo. Onda... onda... da... onda... još jednu istinu... još jednu molbu...

ŽENA

Koju?

DEMETRIJE

Ispruži ravno ispred sebe ruke i tako ih sklopi kao na molitvu. Još... jedan... cjelov...

ŽENA

Sad iskreno dirnuta. Hm... čemu?... Mitja... dragi Mitja... pusti...

DEMETRIJE

Groznim izrazom u licu, ali beskrajnom molitvom u glasu. Molim!!

ŽENA

Premda nevoljko, popušta, pruži malko glavu. Evo!

DEMETRIJE

Teškim jezikom gotovo nesuvislo. Ne... ne ovako... samo jedan... dugi... vječni...

ŽENA

Zlovoljno. Kako si čudan!

DEMETRIJE

Pridje joj, obujmi ju. Molim!! U zagrljaju obuhvati je jednom rukom oko glave, drugom zatisne prste svom snagom oko vrata. Čuje se samo kratak, sasvim prigušeni krik, koji može zvučiti kao strast i kao užas. Žena se rukama opire o Demetrijevo rame, da mu se istrgne. Onda ruke klonu mrtvo niz tijelo. Demetrije ju još časak drži i kao da ju cjeliva. Onda mu ruke popuste, a žena se sruši na tle. Demetrije, blijed, mrtvim, suludim izrazom u licu, ponešto zgrčen i dršćućim ramenima gleda Ženu, časak stoji kao ukopan, onda naglo pojuri do zavora električnog svijetla i ugasi ga. Gori samo svjetiljka na pisaćem stolu. Demetrije predje nekoliko puta rukom preko čela,

onda mehanično izvadi iz kutije sa stola cigaretu i zapali je drhtavom rukom. Sjedne u jedan fotelj lijevo, naglo poteže dimove, uhvati se obim rukama za glavu, onda spusti ruke preko lica i tiho zavapi. O, Hriste Bože!

ON

Izadje u isti čas iz sobe desno.

DEMETRIJE

Spazi ga, uprepasti se i govori kao sablasti. Vi... vi... što ćete?

ON

Velikim prijekorom, ali blago. Za što ste to učinili?

DEMETRIJE

Klone slomljen. Vi.... znate?

ON

Da.

DEMETRIJE

U velikom strahu. I sad ćete me prijaviti?

ON

Ne... Sad ću vas pridignuti...

DEMETRIJE

Bolnom rezignacijom. Objesit će me!

ON

Pristupi mu. Tražite li još štogod od života?

DEMETRIJE

Slomljen. Ništa... Sad se moram ubiti!

ON

Samoubojstvo je zadnje utočište slomljene duše. Ali svoju posljednju snagu mora duša upotrebiti, da izbjegne najvećem razočaranju.

DEMETRIJE

Proplače. Može li za me biti većeg razočaranja od ovih ruševina moga života?

ON

Može. Razočaranje umrijeti bez utjehe, bez mira, bez pokajanja.

DEMETRIJE

Najednoć gnjevno. Ne ću da kajem!

ON

A bojite se vješala...

DEMETRIJE

Ubit ću se!

ON

Ne ćete. Poći će te kud vas duša bude vodila i tražit ćete utjehu.

DEMETRIJE:

Gleda ga. A ovo ovdje?

ON

Svršeno.

DEMETRIJE:

Kao bez svijesti. Još ne... Istom na vješalima ili u tamnici...

ON

Blago ali čvrsto. Sve ovo uzet ću ja na sebe.

DEMETRIJE

Vi?

ON

Kao da zapovijeda. Ni riječi više! Idite, tražite utjehe i okajte.

DEMETRIJE

Gleda ga u čudu, ali pod Njegovim pogledom gubi snagu otpora. A moje dijete?

ON

Spašeno.

DEMETRIJE

Iz njegovog oka čita sud. Mrtvo?

ON

Kimne lagano glavom. Onda uhvati Demetrija za ruku odvede ga do glavnog izlaza, a kad Demetrije izadje, zatvori vrata, podje do pisaćeg stola i ugasne svjetiljku. Na pozornici potpuna tama. On sjedne u crveni fotelj i mirno, dostojanstveno čeka. Od nekud dodje slabo ali magično svijetlo i osvijetli samo Njega.

ZAVJESA

ČIN TREĆI.

Dekoracija prvoga čina. Noć je, bez mjesečine i bez zvijezda. Vrt i pridvorje leže u gluhoj, noćnoj tišini. — Kad se zavjesa digne, sve je mrtvo, u dubokom snu. Čas kasnije penje se netko preko ograde u pozadini i silazi u vrt. Kraj ograde časak popostane, prisluškuje, onda se šulja napred prema pridvorju. Istom kad je ušao u pridvorje, raspoznaje se, da je to Demetrije.

DEMETRIJE

Ušao je u pridvorje, umoran, satrven, neuredan, bez šešira. Na njemu je isto odijelo kao u drugom činu, samo zaprašeno i mjestimice okaljano blatom. Na ulazu u pridvorje opet zastane i prisluškuje. Onda se teškim uzdahom spusti na jednu klupu. Časak sjedi, teško zamišljen, onda kao da je odlučio, ustane i polazi prema vratima desno. Kako je u pridvorju posvema tamno, spotakne se o stalak sa evangjeljem i ovaj se bučno sruši. Demetrije se sav strese od straha i naglo se zakloni za jedan stup. Časak tišina, onda se s lijeva čuju teški koraci po taracu, koji muklo ozvanjaju svodovima.

PEREGRIN

Dolazi s lijeva sa starinskom luči, kojom oprezno rasvjetljuje kuteve i pozornicu. Spazi prevaljeni stalak. Vjetar! Podje stalku i počne ga dizati.

DEMETRIJE

Stupi tiho korak napred; u po glasa. Oče!

PEREGRIN

Silno se prestraši, gotov je da bježi. Tko . . tko je . . . tu ? . . .

DEMETRIJE

Ja sam . . .

PEREGRIN

Kojemu division dršće luč u ruci. Tko „ja" ?

DEMETRIJE

Pristupi mu. Zar me ne poznaješ ?

PEREGRIN

Gleda ga u čudu, prostodušno, ali još u strahu. Ne.

DEMETRIJE

Nekoć, kad nisam bio žedan t v o g a vina, htio si me napojiti . . .

PEREGRIN

U čudu, ali već odvažnije. Tebe ?

DEMETRIJE

Danas dolazim žedan i — slomljen.

PEREGRIN

Nepovjerenjem. A kako si ušao ?

DEMETRIJE

Tamo, preko ograde . . .

PEREGRIN

Ali to nije dopušteno, bratko !

DEMETRIJE

Da sam ti zvonio, ne bi me pustio.

PEREGRIN

A kako i bi ? U ovo doba !

DEMETRIJE

Bolno. Peregrin !

PEREGRIN

Malko zlovoljno. Pater Peregrin . . . Pater Peregrin !

DEMETRIJE

Klone, najednoć obuhvati koljena Peregrinova, zarida. O, da znaš kako mi je teško !

PEREGRIN

Prostodušno. Teško nam je svima . . . No ti . . . Osvijetlio mu je lice lukijerom, prenerazi se, zadršće. Svemogući bože ! . . . U po glasa. Demetrije !

DEMETRIJE

Da, Demetrije !

PEREGRIN

Gotovo tvrdo : Kako ti dolaziš ovamo ?!

DEMETRIJE

Kao dijete : Nemoj me otjerati ! . . . Nemoj me otjerati !

PEREGRIN

Ti . . . odmetnik . . . pa ovdje kod nas ?!

DEMETRIJE

Zdvojno : Negdje moram okajati !

PEREGRIN

Osjeća svoju premoć : Negdje ! . . . Zar je kod nas negdje ?

DEMETRIJE

Ovdje je počelo, ovdje neka se i svrši.

PEREGRIN

Strogo, ali veoma radoznalo: A kako je bilo tamo . . . vani ?

DEMETRIJE

Pitaš me ! . . . Pogledaj me i znat ćeš !

PEREGRIN

Ipak . . . da mi onako kažeš . . . pripovijedaš . . . Tajnovito: Je li ljepše, nego kod nas ?

DEMETRIJE

Pokrije lice rukama, tiho plače.

PEREGRIN

Dobroćudno: No . . . no . . . ne trebaš plakati . . . Da sam ja prior, uzeo bih te natrag . . . Svatko može zgriješiti . . . pa ako mu je onda žao . . . Lukavim osmijehom: Kod mene ti je sve kao prije . . . pa ako si zaista žedan . . . Pogladi ga po vlasima: Hoću li donijeti ?

DEMETRIJE

Pridigne glavu; žestoko: Što me miluješ ? Što kaljaš ruku ?!

PEREGRIN

Hu! Kako to govoriš ? Naivno: Zašto da okaljam ruku ? Gospod je svima oprostio, zašto da ja ne oprostim ?

DEMETRIJE

Najprije kazna, onda oproštenje.

PEREGRIN

Dobrodušno se nasmije: Pa ja te ne mogu kazniti, ja sam samo vratar . . . To će već prior učiniti, on se u to dobro razumije.

DEMETRIJE

Najednoć odlučno: Zovni ga !

PEREGRIN

Zabezeknut: Koga ?

DEMETRIJE

Priora i svu braću !

PEREGRIN

Zar si poludio ?

DEMETRIJE

Jače: Zovni ih !

PEREGRIN

Ma, kako, bratko ? Sad spavaju . . . još nije ni svanulo. Pričekaj do zore i onda se sam javi.

DEMETRIJE

Kad te molim !

PEREGRIN

Lijepo bi mi prior posvijetlio . . . Da noću puštam u samostan Antihrista !

DEMETRIJE

Trgne se, u po glasa: Antihrista ? . . .

PEPGRIN

Pa, da. Kad te god spominju, nazivlju te Antihristom . . . svi . . . od priora do zadnjeg laika.

DEMETRIJE

Više za sebe: Antihrist . . . !

PEREGRIN

Tvoju su ćeliju ispraznili i sve stvari spalili, tamo dolje na livadi . . . Onda su stijene poškropili svetom

vodom i molitvama istjerali tvoj sotonski duh . . . Kao za opravdanje : Ja nisam bio tamo . . . moram čuvati vrata . . . a otkako si pobjegao, i dvostruko strogo . . .

DEMETRIJE

I sad . . . misliš, da . . . ?

PEREGRIN

Ne mislim ti ja ništa, bratko . . . I ne ću ! . . . Dugo mišljenje vodi tvojim putem, a toga me bože oslobodi . . . Star sam . . . Najednoć povjerljivo : Da si se ugledao u me, ne bi došlo do svega toga. Kad me god sotona iskušava, ja ti povučem ispod postelje bukliju, gucnem dva, tri puta i on ti, bratko, pobjegne kao da si ga poškropio svetom vodom . . . Onda imam opet mir . . . Jer i žedja, bratko, dolazi od sotone . . . Negdje na tornju udara ura tri sata : Tri sata . . . Skoro će svanuti . . . U po glasa Demetriju : Reci mi bratko, kako si ušao ? Preko ograde ?

DEMETRIJE

Kimne glavom.

PEREGRIN

Onda poslušaj moj savjet ? Vrati se opet istim putem . . .

DEMETRIJE

S užasom : Da opet odem ? !

PEREGRIN

Bit će najbolje . . .

DEMETRIJE

Da opet odem. Sad, kad je na domaku čas, koji će odlučiti o svemu ? . . . Kad bi ti znao, kolika je to bila muka dok sam prešao onu ogradu. Od po

noći potucao sam se po maslinovoj šumi . . . svaki se čas primakao ogradi i opet pobjegao, jer nisam imao snage, da se uspnem, da provalim u ovu svetinju, jer sam osjećao, da sam — Antihrist !

PEREGRIN

Prekrsti se i odmakne nekoliko koračaja : Dakle, uistinu ? !

DEMETRIJE

I kad sam onda ipak prešao, bilo mi je u duši lakše, kao da je ovaj mir i ovaj zadah čistoće i samoprijegora, kojim je ovdje obavijen svaki kamen, uronio u moju dušu i izagnao — Antihrista ! Isti čas prostrujala me želja, čežnja, vapaj za pokajanjem !

PEREGRIN

Sve je to lijepo . . . ali . . . kušaj okajati drugdje . . .

DEMETRIJE

Ne ! Samo ovdje !

PEREGRIN

Bojim se, da ne ćeš imati prilike . . .

DEMETRIJE

Gotovo gnjevno. Ne smiju me odbiti !

PEREGRIN

Ho, ho, ho, . . . kako si nasilan ! Mogao si i to izliječiti, tamo . . . vani !

DEMETRIJE

Gotovo zapovijeda. Zovni mi priora !

PEREGRIN

Staračkim prkosom. A ako ne ću ?

DEMETRIJE

Odlučno. Onda ću tako dugo lupati o vrata, dok na taj doziv ne izadje. Polazi vratima desno.

PEREGRIN

Zakrči mu put. Zar si poludio ? !

DEMETRIJE

Sve je sad na jednoj kocki . . . Udes traži svoje !

PEREGRIN

U strahu. Ma, što misliš, bratko, kako bi to izgledalo, da uzbuniš čitavi samostan ?

DEMETRIJE

Svejedno ! Hoće vratima.

PEREGRIN

U strahu. No, čekaj, čekaj za boga ! Ako već mora biti, radije ću ih ja probuditi.

DEMETRIJE

Dakle, žuri se !

PEREGRIN

Polazi vratima desno i stavi ključ u bravu. Lijepa će to biti komedija . . . Prava napast ! Ključ zaškrine resko i rdjavo u bravi ; Peregrin otvori vrata, nakon što je luč objesio na jedan klin kraj vratiju. Bar se sakrij, da te odmah ne ugledaju. Reći ću, da je došao neki stranac, kojeg nikad u životu nisam vidio. Udje u samostan, zatvori za sobom vrata.

DEMETRIJE

Stoji časak kao ukopan pred vratima i čeka. Mrtva tišina. Iza nekog vremena čuje se u unutrašnjem koridoru samostana zvono, koje sazivlje redovnike. Demetrije se trgne, zadršće, prekrije rukama lice i uzmakne do jedne

klupe, na koju se spusti. Opet tišina. Na obzorju počinje svitanje, koje jača do konca čina. Najednoć se čuju iz samostana nejasni glasovi, otvaranje i zatvaranje vratiju, gibanje i život.

APOLONIJ

Izašao je čas zatim kroz desna vrata u pridvorje, u mantiji, bez talara, uzrujan i radoznao. Gdje je . . . Gdje je stranac ?

DEMETRIJE

Stupi pred Apolonija tako, da mu svijetlo luči pada na obraz. Evo ga !

APOLONIJ

Smjesta prepozna Demetrija, posrne natrag, krikne prigušenim užasom, ali onda najednoć raširi ruke, čitavo tijelo mu uzdršće u radosnom ridanju ; on pojuri Demetriju, zagrli ga i kroz plač mu govori : Demetrije, Ti ! ? Zlatni, mili brate ! Demetrije ! . . . O sveti bože, hvala ti ! . . . Demetrije ! Mitre ! Mitruška ! . . . Vratio si se ! . . . vratio !

DEMETRIJE

Stoji nepomičan kao kip, pušta Apoloniju, da ga grli i miluje. Samo mu usne drhću.

APOLONIJ

Kao da govori djetetu: Za što si nas ostavio ? Za što si otišao ? . . . Meni je bilo tako teško bez tebe . . . Svi su te proklinjali, ali ja sam slutio, da ćeš se vratiti, da ćeš opet biti naš . . . Je li da hoćeš ? . . . Demetrije ! . . . Govori . . . govori . . . reci, da si opet došao k nama . . . Mitruška ! Miluje ga po licu, vlasima, rukama.

DEMETRIJE

Mrtvo. Tko te je naučio biti tako dobar ?

APOLONIJ :

Srce, Demetrije, moje srce, koje ne poznaje zlobe!

DEMETRIJE

Mrtvo. A tko ti je dao to srce ?

APOLONIJ

On, koji me naučio, da ljubim sve i svakoga! A ti, Mitruška, ti si se vratio ... izgubljeni sin ... izgubljena ovca ... Nasmije se od radosti. Naš češljugar, koji se vratio, da ostane kod nas, a ne da nam se naruga.

DEMETRIJE

Gorko. Može li medju vama biti — Antihrist ?!

APOLONIJ

Preneražen. Zar ... ti ... još ... uvijek ... ?

DEMETRIJE

Tvrdo. Što ?

APOLONIJ

Demetrije !

DEMETRIJE

Jesi li ikad vidio neman ?

APOLONIJ

Kako ?

DEMETRIJE

Neman, tisuć puta goru od Antihrista ...

APOLONIJ

Ne razumijem te ...

DEMETRIJE

Tvrdo. Gledaj me i — pljuni mi u obraz!

APOLONIJ

Blago Zbog svega onoga ?

DEMETRIJE

Da, zbog svega onoga i zbog svega ovoga!

APOLONIJ

Pa ... ti si pokajnik ?

DEMETRIJE

Pokajnik, koji traži jeftino oproštenje !

APOLONIJ

Ah, šta ... samo ako se kaješ ! Hoće da ga zagrli. Onda si opet moj, onda si opet naš !

DEMETRIJE

Odkloni blago njegov zagrljaj. Divno je u tebe srce ! Medjutim je buka u samostanu postala sve veća, sad se vrata širom rastvore i na njih ulaze Severin, Hilarije, Kvirin, Ćiril i još neki redovnici. Nekoji od redovnika nose zapaljene luči od kojih se pozornica ponešto rasvijetli.

APOLONIJ

Njima u susret, radosno, zanosno. Demetrije se vratio ... braćo ... Demetrije se vratio !

REDOVNICI

Čuvši to ime, uzmaknu užasnuti natrag i okupe se u čvrsto klupko, preneraženim pogledima na Demetrija.

APOLONIJ

Naš brat Demetrije ! ... Dodjite, zagrlite ga !

SEVERIN

Strahom i užasom. Antihrist !

OSTALI REDOVNICI :

U jedan glas. Antihrist !

MAKARIJE

Ušao je s Polikarpijem, Eusebijem i Bonifacijem, za njima Peregrin. Što je to? Tko nas buni?

APOLONIJ

Hoće da mu pridje i javi da se vratio Demetrije.

MAKARIJE

Spazio je taj čas Demetrija, malko se lecne, onda se uspravi u pozu velikog inkvizitora, a pogled mu kao nož reže do u dno srca Demetrijeva.

DEMETRIJE

Isto upiljio pogled u Makarija. Dugi čas se gledaju, onda Demetrije, kao da je udaren po glavi, padne na koljena. Težak, dugi uzdah sviju redovnika, osim Makarija.

MAKARIJE

Tvrdo, nemilosno. Kako si se osmjelio da prekoračiš ovaj sveti prag?

DEMETRIJE

Tiho. Da čujem tvoj sud!

MAKARIJE

Moj i nas sviju sud već je izrečen.

DEMETRIJE

Još nije.

MAKARIJE

Sud, koji pada da svakog odmetnika!

DEMETRIJE

Plaho. Znám . . . prokletstvo . . .

MAKARIJE

Gromko. Da, prokletstvo!

DEMETRIJE

Tiho. Ono me nije ubilo . . .

MAKARIJE

Gnjevno. Još si i drzak?!

DEMETRIJE

Tiho. Ono me nije ubilo . . . mene je ubio — ž i v o t!

MAKARIJE

Reskim smijehom. Je li te ubio? Ha? Je li te ubio? I dobro je učinio, ako te je ubio! Što dakle hoćeš!

DEMETRIJE

Oživjeti!

MAKARIJE

Pokaže imperativnom gestom prema izlazu. Idi — živi!

DEMETRIJE

Pogledom prijekora. Je li te On tako naučio?

MAKARIJE

Ne spominji Njega svojim blatnim ustima!

DEMETRIJE

Digne se, bolno. Imaš pravo; usta su mi blatna i nisam vrijedan, da spominjem Njegova imena . . . Odrješito: Ali On . . . On mi toga ne bi zabranio!

APOLONIJ

Punim uvjerenjem. Ne bi, Demetrije!

MAKARIJE

Oštro, gotovo surovo Apoloniju. Šuti!

APOLONIJ

Pridigne glavu, pokorno, ali tihim vapajem. Za ime boga oče . . . on će okajati !

MAKARIJE

Tvrdo. Neka kaje tamo, gdje je griješio !

DEMETRIJE

Gotovo moli. Čuj me, oče Makarije !

MAKARIJE

Nemam što da čujem od tebe !

DEMETRIJE

Ti si svećenik !

MAKARIJE

Gordo. Jesam !

DEMETRIJE

Tiho. Ispovijedi me !

MAKARIJE

Prvi put nesiguran. Tebe ? ! . . . Opet suho. Kad odzvoni pozdrav Gospi, naći će se redovnici u crkvi . . . Tamo su i ispovjednička klecala . . .

DEMETRIJE

Odlučno. Ne ću ja takve ispovijedi !

MAKARIJE

Zlorado. Evo ga, odmetnika ! . . . Jeste li čuli braćo ? . . . Ruga se svetoj ispovjedi !

REDOVNICI

Zgražaju se.

MAKARIJE

Pokaže prstom na vrata. Napolje !

DEMETRIJE

Gluho, ali odlučno. Ne idem ! Ogorčen prosvjed redovnika.

MAKARIJE

Dršće od gnjeva. Zapovijedam ti, da smjesta ostaviš ovaj sveti dom !

DEMETRIJE

Kao gore. Ne ću ! Ovdje je počeo moj grijeh, ovdje neka i svrši.

MAKARIJE

Za tvoj grijeh nema pokajanja !

DEMETRIJE

Pokajanja ima, i ako nema oproštenja. I zato me moraš čuti . . . svi me morate čuti ! Udari se u prsa. Ne tražim, da mi oprostite . . . tražim samo, da mi dopustite kajati. Grozničavo. Znam, da sam neman, da je sve ono, što sam počinio ovdje . . . i tamo vani, užasnije od užasa, strašnije od strahote . . . Čeznuo sam za životom i nisam mirovao, dok ga nisam pograbio obim rukama, čvrsto i silno i dok ga nisam pio do bezumnosti, do ludila, do zločina ! Oči su mu bile zaslijepljene, srce otrovano, a duša mrtva ! Nisam htio da razumijem Njegov osmijeh, kad mi je rekao, da me vodi u život !

MAKARIJE

Ogorčeno. Nesretniče, kako se usudjuješ — Njega ! ?

DEMETRIJE

Sve nervoznije i grozničavije. Oče Makarije, On me je poveo u život !

MAKARIJE

Podigne ruke kao da će ga smrviti. Sotono !

DEMETRIJE

Da, on je htio da iskušam kakav je o n a j život, za kojim sam ja čeznuo! Opro sam se Njemu, odmetnuo od Njega i on me kaznio — životom! Dao mi je da kušam svu slast i svu sreću, ali i svu gorčinu onoga života. I učinio je, da ga zaboravim . . . posvema, ali ne zanavijek. Jer sad . . . Raskrili ruke . . . evo me opet — ne k vama — k Njemu!

MAKARIJE

Sad, kad si sit života!

DEMETRIJE

Zaniječe glavom. Sad, kad sam žedan — smrti.

MAKARIJE

Umrijeti znadu samo oni, koji su znali živjeti. Svi ostali umiru u strahu, i smrt je za njih sablast užasa.

DEMETRIJE

Bježao sam ispred smrti sve dovle . . . Sad čeznem za njom! Jer znam . . . On će se smilovati nada mnom.

MAKARIJE

Zaboravljaš, da je On najstroži sudac. I da u Njegovo ime sudimo — mi!

APOLONIJ

Oproštenjem!

MAKARIJE

Gnjevno. Prokletstvom!

DEMETRIJE

Gleda ga bezumno, ruke mu dršću. Već sam ti rekao, da me prokletstvo nije ubilo. S tvojim prokletstvom ja sam živio, uživao, ljubio i tonuo u sreći.

Slutio sam, da si me prokleo i smijao sam se tebi, tvojoj jarosti i svim ovim ovcama, koje se okupiše oko tebe, mrtvim mozgom, klonulim osjećajem i dušom, u koju je neznanje zakopalo beskrajno bogatstvo zlobe i tuposti . . . I postao sam Antihrist! Jarosno. Da, Antihrist!! Nitko nije bio jači od mene, nitko slobodniji, nitko sretniji! Ispruži ravno pred sebe raširene ruke. Ovako sam nosio život, čitavi, lijepi, vedri život, i samo sam se trebao sagnuti, da mu taknem usne, da sa njih ispijem u jednom času više, nego što si ti ispio kroz čitavi svoj vijek! I Boga sam imao, svoga boga! kojega su žive moje oči gledale i koji mi je bez prestanka šaptao: ja sam radost! ja sam sreća! Naglo, jer ga Makarije hoće da prekine. Čekaj! Sad ću govoriti, sad ću govoriti s v e, sad ću ti otvoriti oči i pokazati, kako je sićušna tvoja kazna koju nazivlješ prokletstvom! Do kraja ćeš me čuti, jer — odlučno kao u paroksizmu — sad sam jak, kao što su jaki bili mučenici, kad su na usplamtjeloj lomači ispovijedali svoje uvjerenje! A ja, oče Makarije, ja ispovijedam svoj — grijeh! Ne t e b i! N j e m u ga ispovijedam, ovdje na ovom taracu, na kojem su ozvanjali prvi moji griješni koraci, u ovom pridvorju u kojem su odmnijevali prvi moji uzdasi za onim životom, ovdje pred vama, koji ste me surovom rukom gurnuli u propast, jer niste ljubili ni Njega, ni mene, ni sebe! Ovdje je svaka moja riječ, svaki moj pogled, svaki moj dah kajanje onoga života, kojega još nisam ugušio u sebi! Jer da nije bilo onoga časa, koji je pretvorio dan u noć, sreću u patnju, razbor u poriv, a mene u neman . . . i danas bi bio daleko od vas, i danas bi pio život i danas bi se smijao Vama i — Njemu!

MAKARIJE

Bijesno. Umukni sotono!

DEMETRIJE

Prati živom gestom iduće riječi. Sve sam ja držao

u ruci . . . ovako . . . i sve je bilo moje ! Samo jedan čas izvrnula se ruka, popustili prsti i sve je palo u bezdan, sve je sašlo u pakao !

MAKARIJE

I ti !

DEMETRIJE

Kao da uživa u samooptužbi I ja ! Da, i ja ! Ja najdublje ! Kao planina vjetru, prkosio sam čitavom svijetu, samo ne u svojoj obmani, svojoj mladosti i onom užasno slatkom šaptu, koji me je snagom oluje bacao na strašne valove bezumnog vjerovanja, da je život u mojoj puti, u mojoj krvi, u mojim prstima, na mojim usnama. Sve je oko mene izgaralo paklenim ognjem, a ja sam se u tom ognju valjao, kao da je njegova toplina zagrljaj sunca ! Podizao sam mu žtrvenike i kao sakramenat istine stavljao sam na njih golemi kip laži i obmane ! I kao što sam nekoć klečao pred Njegovom slikom, tako sam sad klečao pred tim žrtvenicima, grčio prste u zanosu i divljim užitkom udarao glavom o kamene stepenice podnožja. I pjevao sam vječnu pjesmu ljubavi i ženi, dok je u meni isti čas istu pjesmu besvjesno pjevala krv — strasti i užitku ! I u tim časovima velebne zablude prvi put je na moja vrata zakucala — patnja ! Došla je da raskine san o sreći, da me probudi, da mi pokaže, kako izgleda ono, što se zove — ništa. Neiskazano bolno. Prvo stvorenje, koje mi je u maloj svojoj ručici pokazalo, što je patnja, bilo je — moje dijete !

SVI REDOVNICI

Kao da ih je tko ošinuo. Tvoje dijete ?

DEMETRIJE

Drhtavim glasom. Da, moje dijete . . . moje b o l e s n o dijete !

MAKARIJE

Nasmije se zlobno. I to još ?

DEMETRIJE

Podigne ruke. Šuti ! Neoskvrni mi ni jednom riječi djeteta ! Takvim te angjelom svi tvoji bičevi ne će učiniti, kakav je ono sad !

MAKARIJE

Zar ćeš me još i vrijedjati ? !

DEMETRIJE

Ne . . . ne ću . . . Samo ću ti pokazati — sebe. Vidim tvoje tvrdo oko, i što je tvrdje, to radosnije otkrivam ponore iz kojih kao sablast izlazi bolna priča moje duše . . . Ali sve blato mog života, koje ću sad razasuti pred tobom, ne može okaljati onog čistog i svetog osjećaja moje duše, koji je m o j e dijete ponijelo sa sobom, kad je otišlo za uvijek Njemu !

MAKARIJE

Glasno se i resko nasmije.

DEMETRIJE

Pogodjen od toga smijeha kao od udarca. O, ti ! Srne prama Makariju. Ti si Antihrist !

MAKARIJE

Uspravi se blijed kao stijena. Braćo ! Bacite ga napolje !

REDOVNICI

Uskomešaju se, ali ni jedan se ne usudjuje Demetriju.

APOLONIJ

Zavapi. Oče Makarije !

DEMETRIJE

Takodjer blijed i gotovo na kraju svoje snage. Čuvaj se, starče! Ove ruke već su jednog čovjeka — ubile!

SVI REDOVNICI

Užasom. Aaa!!

DEMETRIJE

Nije više čovjek nego sablast. Tamo ... u gradu ... u jednoj kući leži mrtva žena ... moja žena! Ispruži ruke i gotovo urla. Ovim rukama ja sam je zadavio! Jedan čas grobna tišina, na svim licima mrtvi užas. I jedan je čovjek tamo ... čudan ... jak kao čovječja savjest ... koji sve to uzima na sebe ... koji će biti ... Nasmije se groznim smijehom ... razapet mjesto mene!

SVI REDOVNICI

Osim Makarija, pokriju lice rukama i zavape: Jao!

DEMETRIJE

Zaglavinja i onda mrtvo padne na koljena. A sad ... oprosti! Udari se obim šakama u grudi.

MAKARIJE

Uzmakne korak, izgled mu je strašan, ruke podigne nebu, onda ekstatičnim glasom zapovjedi: Apage Satanas!

SVI REDOVNICI

Osim Apolonija. Kao da im je došao spas, podignuvši ruke u vis, ekstatično. Apage Satanas! Zajedno sa Makarijem svi se povlače natrag u samostan.

DEMETRIJE

Gleda kao sulud njihovo uzmicanje. Već su svi ušli kroz desna vrata u samostan, posljednji je još na pozornici Apolonije, skršen, suznim očima. Demetrije još uvijek na koljenima, vapajem djeteta: Apolonije!

APOLONIJ

Zadršće, teško digne ruke u vis, glas mu je mrtav i guši ga u grlu. Apage Satanas! Zarida i nestane kroz vrata. Na tornju zvoni Pozdrav.

DEMETRIJE

Glavinja, koleba se na koljenima, oči su mu do nemogućnosti raširene, ruke se miču po vazduhu kao da nešto traže, usne se miču, ali ne odaju glasa, dok napokon ne progovori, ali više besvijesno i sa vapajem neizrecive boli i potpunog razočaranja. O, Hriste, gdje si!?

ON

Nevidljiv, ali kao da govori sa križa u vrtu:

Tu sam: vječno razapet radi vas i vječno živ za vas!

U isti čas prvi trak sunca obasja vrt.

Zavjesa naglo pada.

KONAC.

SRGJAN TUCIĆ

Rodio se 9. ožujka 1873. u Požegi, gdje mu je otac u ono doba bio veliki sudac županije požeške. Osnovnu je školu svršio u Virovitici, a iza toga polazio gimnaziju u svom rodnom mjestu, koju medjutim nije svršio, posvetivši se kiparstvu. Tucić je osjetio, da ga kao kipara ne čeka slava i sjajna budućnost, a kako je već onda sva njegova težnja bila sklona kazalištu, ostavi kiparstvo i stupi g. 1895. pod Miletićevom upravom u hrvatsko kazalište. Taj je korak bio odlučan za Tucića kao dramatičara. Neprekidni boravak u kazalištu, pribivanje gotovo svim predstavama i čitanje dramskih djela dobre i loše vrste, djelovalo je na Tucića plodonosno i dovelo napokon njegov talenat do izražaja.

Prvo njegovo dramsko djelo ,,Barun Korilov'' (neštampano i neprikazivano), nastalo je god. 1895. Sadanji ravnatelj hrvatske drame, Josip Bach, s kojim je Tucić stajao u gotovo neprekidnom saobraćaju, prvi je čitao ovu dramu i, premda nije imala ni literarne ni pozorišne vrijednosti, poticao je Tucića, da dalje radi, jer da i ovo loše djelo dakazuje njegov talenat za dramskoga pisca. Tucić je odlučio sada, da ne će više pisati drame. No kad je godine 1898. tadanja dramatska škola imala pri završetku školske godine prikazivati dvije aktovke po vlastitom izboru, obrati se Bach na Tucića i naruči kod njega aktovku, u kojoj će biti zaposleno baš toliko osoba, koliko dramatska škola ima učenika. Tucić, kojemu je tako bar nekom sigurnošću zajamčeno prikazivanje njegove drame, sjedne i za dva dana napiše

dramu u jednom činu, „Povratak“, koja se drama 6. svibnja 1898. i prikazivala. Još je iste godine napisao svoju dramu „Truli dom", koji je obašao sve jugoslavenske pozornice, a davao se i u Pragu. Tucićev naturalizam, izražen u „Trulom domu" počeo je presezati granice, pa je u narednoj drami „Svršetak" došao do tako grubih izražaja, da je drama kod premijere u hrvatskom kazalištu propala. I četvrta drama, „Bura", kreće se još u naturalističkim granicama, ali su joj konture mekše, a sadržaj prirodniji. Izmedju drama pisao je Tucić svu silu crtica, novela i aktovka, koje su odštampane najprije u različitim listovima, a kasnije su izašle u tri posebne knjige: „Knjiga života", „Zadnje poglavlje" i „Pod bičem života". Veći dio crtica i oveća novela „Zadnje poglavlje" prevedeni su i na strane jezike, naročito na njemački.

Iz naturalističke periode Tucićeva književnog rada bila je „Bura" posljednje prikazivano djelo. Od godine 1902., kad je kao ravnatelj carskog bugarskog teatra otišao u Sofiju pa do prošle godine nije se uopće javio kao književnik. Tek je prošle kazališne sezone donio dramsku trilogiju „Kroz život", koja nam je prikazala Tucića u novom smjeru, lišenom grubosti i vanjskih pozorišnih efekata. Dramu općinstvo nije tako prihvatilo, kako se autor nadao, pa je, da se naruga ukusu našega općinstva, napisao feeriju „U carstvu sanja", ali je potpuno propao i dijelom pače naškodio svojoj književničkoj reputaciji, koju evo popravlja opet novom i ozbiljnom dramom „Golgotom", koja će se prikazivati početkom svibnja ove godine u hrvatskom kazalištu u Zagrebu.

DIONIČKA
TISKARA U
ZAGREBU.